

KRAJOBRAZ WIEJSKI W PROCESIE PRZEMIAN

BARYCZKA, 14-15. IX. 2025

KSIĄŻKA ABSTRAKTÓW

Dofinansowano ze środków Ministra Nauki
w ramach Programu „Regionalna inicjatywa doskonałości”
Umowa nr RID/SP/0010/2024/1

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego Rzeszów 2025

ISBN 978-83-8277-283-8

Zalecany sposób cytowania
Ćwik A., Gajdek A., Poradowska A., Sołtysik A., Wójcik T. (red.) 2025. Krajobraz wiejski w procesie przemian. Książka abstraktów. Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Baryczka, 14–15 września 2025 r. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.

Skład wykonano na podstawie tekstów dostarczonych przez Autorów.
Za treść i wartość merytoryczną odpowiadają Autorzy poszczególnych abstraktów.

Katedra Ochrony Przyrody i Ekologii Krajobrazu
oraz Pracownia Architektury Krajobrazu
Uniwersytetu Rzeszowskiego
Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu
Stowarzyszenie Polskich Architektów Krajobrazu Oddział Podkarpacki

KSIĄŻKA ABSTRAKTÓW
Ogólnopolska Konferencja Naukowa
„Krajobraz wiejski w procesie przemian”

14–15 września 2025 r.
Baryczka

Redakcja:

Agata Ćwik, Agata Gajdek, Anita Poradowska,
Anna Sołtysik, Tomasz Wójcik

Projekt okładki i oprawy graficznej:

Anna Sołtysik

Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego
Rzeszów 2025

Komitet Organizacyjny

Agata Ćwik (KOPIEK, UR) – przewodnicząca
Tomasz Wójcik (KOPIEK, UR) – sekretarz
Julia Brewka (WB, UR)
Agata Gajdek (PAK, UR)
Barbara Krupa (PAK, UR)
Anita Poradowska (PAK, UR)
Anna Sołtysik (PAK, UR)
Agata Stadnicka-Futoma (KGChŚiH, UR)
Natalia Stojak-Pomykacz (PAK, UR)

Komitet Naukowy

Andrzej Bobiec (Uniwersytet Rzeszowski), Idalia Kasprzyk (Uniwersytet Rzeszowski),
Andrzej Richling (Uniwersytet Warszawski), Andrzej Affek (Instytut Geografii
i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN w Warszawie),
Jarosław Balon (Uniwersytet Jagielloński), Agata Cieszewska (Szkoła Główna
Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie), Anna Górka (Politechnika Gdańska),
Mariusz Kistowski (Uniwersytet Gdański), Agnieszka Latocha-Wites (Uniwersytet
Wrocławski), Wojciech Maciejowski (Akademia Kultury Fizycznej im. Bronisława Czecha
w Krakowie), Irena Niedźwiecka-Filipiak (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu),
Piotr Patoczka (Uniwersytet Rzeszowski), Elżbieta Raszeja (Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu), Agata Gajdek (Uniwersytet Rzeszowski),
Małgorzata Sosnowska (Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie), Dawid Soszyński
(Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), Krzysztof Szpara (Uniwersytet Marii
Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

SPIS TREŚCI

Krajobraz wiejski czy krajobraz rolniczy? Definicje, klasyfikacje, problemy metodyczne

1. Jarosław Balon, Paweł Krąż. Krajobrazy pasterskie w obszarach wysokogórskich 8
2. Andrzej Bobiec. Nauka nie ocali bioróżnorodności. O znaczeniu gospodarczego użytkowania wiejskiego krajobrazu 9
3. Agata Gajdek. Gorący, płomienny i złoty. Krajobraz wiejski w twórczości Wiktora Zina 10
4. Mariusz Kistowski. Rozwój ekologii krajobrazu rolniczego w Polsce po II Wojnie Światowej ... 11
5. Justyna Kleszcz. Wieś w mieście, miasto we wsi. Wizja miasta-ogrodu i jej wpływ na kształtowanie przestrzeni w ujęciu historycznym 12
6. Piotr Patoczka. Chaty rzędem 13
7. Elżbieta Raszeja. Zmiana kulturowa a trwałość krajobrazu wsi – dylematy i scenariusze 14

Krajobraz wiejski dawniej i dzisiaj. Historia, przemiany i ich przyczyny. Prognozy rozwoju

1. Łukasz Bajda. Współczesne przemiany krajobrazu wiejskiego w Polsce – modernizacja, przebudowa i rozbudowa jako czynniki transformacji przestrzennej 16
2. Joanna Bebak, Paulina Morawska, Mira Ostrogórska. Zrównoważony rozwój obszarów podmiejskich i wiejskich w parkach krajobrazowych 17
3. Dorota Bober, Mateusz Bober. Założenia dworsko-ogrodowe dawniej i dzisiaj 18
4. Julia Brewka, Mateusz Wolanin, Narcyz Piórecki. Flora roślin naczyniowych Cisowej (Pogórze Przemyskie) – stan aktualny i przemiany na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat 19
5. Agnieszka Gil. Przemiany krajobrazu wiejskiego w procesie urbanizacji strefy podmiejskiej Krakowa 20
6. Wacław Jarecki. Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce na przestrzeni lat 2014-2024 21
7. Barbara Korwel-Lejkowska, Wojciech Staszek. Główne czynniki rozwoju zabudowy a zmiany struktury krajobrazu wiejskiego Kaszubskiego Parku Krajobrazowego 22
8. Barbara Krupa, Anita Poradowska. Wzrastająca wartość przyrodnicza i kulturowa krajobrazów wiejskich na przykładzie Beskidu Niskiego i Podgórze Rzeszowskiego 23
9. Wojciech Maciejowski. Zmiany krajobrazu rolniczego południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej na przełomie XX i XXI w. 24
10. Iwona Makuch-Pietraś, Anna Wójcikowska-Kapusta. Krajobraz wiejski a zmiany w profilu glebowym na przykładzie gleb Podkarpacia 25
11. Joanna Orłowska-Rogalska. Czynniki zaniku tradycyjnych ogrodów wiejskich na terenie Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej 26
12. Bernadetta Ortyl, Idalia Kasprzyk. Odłogowanie gruntów rolnych w Polsce w ujęciu przestrzenno-czasowym 27
13. Łukasz Piechnik. Kłokoczka południowa *Staphylea pinnata* L. jako tradycyjny element wiejskiej zieleni przydomowej w krajobrazie wyżyn i pogórzy Polski 28
14. Michał Proksa, Monika Zub. Krajobraz utracony. Nieistniejący folwark w Bezmiechowej w świetle XVIII-wiecznego opisu źródłowego – studium przypadku 29
15. Piotr Sadowski. Przemiany krajobrazu wiejskiego w południowej części powiatu myślenickiego od roku 1900 do współczesności 30
16. Karol Skrobacz. Z Rzeszowa za Czarną, i znów do Rzeszowa. Historia przemian krajobrazu wsi Zaczernie 31
17. Alina Stachurska-Swakoń, Mariusz Klimek, Mateusz Sobucki. Odporność na wnikanie kenofitów w modelowej zlewni pogórskiej (Pogórze Wiśnickie, Karpaty Zachodnie) 32
18. Magdalena Staś, Jerzy Michałczuk. Wpływ przekształceń użytkowania gruntów na zanikanie ptaków krajobrazu rolniczego na terenie podmiejskim Rzeszowa 33
19. Maria Ziaja. Zmiany roślinności segetalnej w ciągu 50 lat na terenie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego 34

Planowanie przestrzenne i ochrona krajobrazu wiejskiego

1. Agata Cieszevska. Rola zielonych pierścieni w zachowaniu krajobrazu wiejskiego wokół miast ..36
2. Agata Ćwik. Jak planowanie przestrzenne nie działa w Karpatach Polskich. O ignorowaniu wiedzy przyrodniczej w lokalizacji zabudowy 37
3. Joanna Dudek, Jakub Dudek. Wieś w cieniu miasta – suburbanizacja i jej wpływ na przestrzeń wiejską 38
4. Natalia Glowienke, Sylwia Horska-Schwarz. Zmiany zagospodarowania przestrzennego a ochrona krajobrazu wiejskiego w warunkach presji inwestycyjnej i zmian klimatu: przykład gmin nadmorskich 39
5. Alicja Józwiakowska. Campingi na terenach wiejskich – kontekst urbanistyczny, a aktywizacja wsi 40
6. Justyna Koc-Jurczyk. Rola biogazowni rolniczych jako elementu zrównoważonego rozwoju w krajobrazie wiejskim 41
7. Jerzy Michalczuk, Monika Michalczuk. Czy dziedzictwo historyczne wspiera ochronę przyrody? Znaczenie parków dworskich dla ochrony dziuplaków w krajobrazie rolniczym 42
8. Agnieszka Podolak. Budownictwo modułowe jako przejaw współczesnych przekształceń na obszarach wiejskich – analiza SWOT 43
9. Anna Sikora. Wpływ implementacji zapisów planów ogólnych na krajobraz wiejski 44
10. Małgorzata Anna Sosnowska. Między tradycją a unifikacją. Trwałość historycznych form we współczesnej zabudowie wsi gminy Trawniki 45
11. Dawid Soszyński. Nieformalność w kształtowaniu wiejskich przestrzeni publicznych, na przykładzie terenów nadrzecznych w Polsce 46
12. Natalia Stojak-Pomykacz. Reforma planowania ratunkiem dla krajobrazu? 47
13. Aleksandra Wolanin, Tomasz Wójcik. Parki podworskie jako ostoje bioróżnorodności w krajobrazie wiejskim 48
14. Łukasz Zbucki, Jerzy Solon, Jarosław Balon, Sebastian Tyszkowski. Ochrona przyrody i krajobrazu w Polsce 49

Zrównoważona turystyka – szansa czy zagrożenie dla funkcji rolniczej?

1. Eliza Grabowska. Wieś pod presją, czyli turysta w krajobrazie rolniczym 51
2. Łukasz Jurczyk. Wybrane elementy krajobrazu jako czynniki w wyborze miejsca uprawiania amatorskiego połowu ryb 52
3. Joanna Kostecka, Paweł Łuka, Grzegorz Pączka, Anna Mazur-Pączka, Renata Szura, Mariola Garczyńska. Gospodarka cyrkularna na obszarach wiejskich: odpady jako zasoby w rozwoju lokalnym i turystycznym 53
4. Krzysztof Szpara, Beata Gierczak-Korzeniowska. Krajobraz przyrodniczy i kulturowy w województwie podkarpackim jako podstawa rozwoju turystyki 54

Usługi ekosystemowe w krajobrazie wiejskim

1. Agnieszka Nowak-Olejek, Kacper Skotnicki. Doświadczenia niekorzystne związane z kulturowymi usługami ekosystemowymi 56
2. Bartosz Piechowicz, Karolina Wójcik, Damian Nowicki, Iwona Piechowicz, Marcin Pieniążek. Ekspozycja rodzin pszczelich na pozostałości środków ochrony roślin stosowanych w sadzie jabłoniowym 57

**KRAJOBRAZ WIEJSKI CZY KRAJOBRAZ
ROLNICZY? DEFINICJE, KLASYFIKACJE,
PROBLEMY METODYCZNE**

Krajobrazy pasterskie w obszarach wysokogórskich

Pastoral Landscapes in High Mountain Areas

dr hab. Jarosław Balon¹, prof. UJ, dr Paweł Krąż²

¹Pracownia Geografii Fizycznej, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Wydział Geografii i Geologii, Uniwersytet Jagielloński, e-mail: jaroslaw.balon@uj.edu.pl

²Katedra Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, e-mail: pawel.kraz@uken.krakow.pl

Góry, szczególnie góry wysokie, nie są zazwyczaj obszarami intensywnej gospodarki rolniczej. Wpływa na to szereg czynników środowiskowych, takich jak pogorszenie warunków termicznych, krótki okres wegetacyjny, dominacja stromych stoków, częstsze występowanie zjawisk ekstremalnych, intensywne procesy morfogenetyczne oraz trudna dostępność tych terenów z uwagi na oddalenie od ośrodków miejskich i braku infrastruktury. W takich warunkach uprawa ziemi staje się ograniczona, natomiast z powodzeniem od wieków funkcjonuje pasterstwo – często sięgające bardzo wysoko położonych obszarów.

Pasterstwo, jako forma ekstensywnego chowu zwierząt gospodarskich, cechuje się dużą elastycznością i zdolnością adaptacyjną do specyficznych warunków środowiskowych obszarów górskich. W zależności od położenia geograficznego oraz lokalnych tradycji kulturowych utrzymuje się różne gatunki zwierząt: owce, kozy, bydło, bawoły, konie, świnie, wielbłądy, jaki (dzo), lamy, alpaki i inne. Towarzyszy temu zróżnicowana zabudowa pasterska – od stałych gospodarstw po sezonowe szałas i bacówki.

Efektom tej działalności są charakterystyczne krajobrazy pasterskie, które obejmują zarówno przekształcone naturalne łąki (pastwiska), jak i elementy kulturowe. Krajobrazy te różnią się znacząco w skali świata, zależnie od strefy klimatycznej, wysokości n.p.m., rodzaju utrzymywanego inwentarza, jak również lokalnych modeli pasterstwa i praktyk gospodarczych. Pasterstwo odgrywa także ważną rolę w kontekście kulturowym i symbolicznym – stanowi element lokalnej tożsamości, przejawia się w zwyczajach, obrzędach, muzyce i krajobrazie duchowym regionów górskich.

Współczesne krajobrazy pasterskie mierzą się jednak z rosnącymi wyzwaniami. Należą do nich zmiany klimatu, które wpływają na dostępność pastwisk oraz długość sezonu wypasowego; intensyfikująca się turystyka, prowadząca do konfliktów przestrzennych i presji infrastrukturalnej; a także zanikanie tradycyjnych form użytkowania przestrzeni. Referat ma na celu ukazanie różnorodności i wielowarstwowości krajobrazów pasterskich w obszarach górskich oraz ich znaczenia jako elementu dziedzictwa kulturowego i przykładu zrównoważonego użytkowania przestrzeni trudnej środowiskowo.

Nauka nie ocali bioróżnorodności. O znaczeniu gospodarczego użytkowania wiejskiego krajobrazu

Science Cannot Save Biodiversity. On The Importance of Economic Use of the Rural Landscape

prof. dr hab. Andrzej Bobiec

Katedra Ochrony Przyrody i Ekologii Krajobrazu, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: abobiec@ur.edu.pl

Różnorodność przyrody ożywionej stanowi pochodną warunków środowiska nieożywionego, jego naturalnego zróżnicowania, spowodowanego procesami geomorfologicznymi, jak również efekt oddziaływania czynników odpowiedzialnych za przebieg kolonizacji przez żywe organizmy. Stabilność tworzonych przez nie populacji oraz trwałość biocenoz zależy od trwałości systemu zaburzeń, gwarantujących odpowiednią podaż ekotopów, oraz mechanizmów zapewniających odpowiedni poziom dyspersji zasiedlających je gatunków. Dyscyplina nauki o ochronie przyrody (conservation biology) rozwinęła się jako odpowiedź na postulaty wynikające z romantycznego ruchu ochrony przyrody (nature conservation) – ochrony bogactwa przyrodniczego przed zgubnym wpływem działalności człowieka. W paradygmacie dualizmu „dobra natura vs. negatywna rola człowieka”, za idealny stan odniesienia przyjęto przyrodę „niezakłóconą działalnością człowieka”. Zgodnie z tym wyobrażeniem, na łądzie, w warunkach klimatu umiarkowanego, stan taki powinna reprezentować „pierwotna” (lub bardzo do pierwotnej zbliżona) „puszcza”. W zastępstwie nieistniejącej w rzeczywistości „pierwotnej puszczy”, płaszczyzną odniesienia są względnie duże ściśle rezerwaty – takie jak obszar ochrony ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego. Jest to podejście zasadniczo błędne, gdyż w rzeczywistości rezerwaty (w tym rezerwat białowieski) powstawały na obszarach podlegających wcześniej różnym formom, nieraz bardzo intensywnego, gospodarczego wykorzystania. Jego zaprzestanie uruchamia proces „dziczenia”, prowadzący do stanu tzw. „potencjalnej roślinności naturalnej”, mylnie utożsamianego ze „stanem pierwotnym”. Tymczasem, ceniona przez nas bioróżnorodność nie jest pozostałością „pierwotnej”, „nie zaburzonej przez człowieka puszczy”. Przetrwała ona w kulturowych, wiejskich, krajobrazach, w których gospodarka człowieka odgrywała kluczową rolę wzmacniania i podtrzymywania bioróżnorodności. Istnieją liczne przykłady negatywnego wpływu działań ochronnych podejmowanych z naukowej inspiracji. Gdy dla wielu przyroda poza dzikim lasem niemal nie istnieje, a ochrona czynna uzależniona jest od nieprzerwanego strumienia finansowania, poza horyzontem zainteresowania naukowej ochrony przyrody tracimy prawdziwą „arkę bioróżnorodności”: kulturowe wiejskie krajobrazy, przez stulecia utrzymywane przez tradycyjne rolnictwo.

Gorący, płomienny i złoty Krajobraz wiejski w twórczości Wiktora Zina

Hot, Fiery, and Golden Rural Landscape in the Works of Wiktor Zin

dr inż. arch. kraj. Agata Gajdek

Pracownia Architektury Krajobrazu, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska,
Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: agajdek@ur.edu.pl

Setna rocznica urodzin Wiktora Zina, jaką obchodzimy 14 września tego roku, skłania do przywołania jego działalności, która w tak dużej mierze poświęcona była krajobrazowi wiejskiemu. W pracach plastycznych artysty, dopełnianych autorskim literackim komentarzem, odnajdujemy wyjątkowy, niekiedy sentymentalny zapis krajobrazów, które Wiktor Zin obserwował w XX w. na terenach rodzinnej Zamojszczyzny. Według architekta wiejski krajobraz, który on znał i doświadczał *łączył piękno z wielką celowością*. To krajobraz, w którym *złoty kolor mieszał się z zapachem zboża*. Powracając do dzieł Wiktora Zina mamy możliwość poznania tamtych pejzaży i zanurzenia się w nich wszystkimi zmysłami – bo taka była twórczość Profesora – zachwycająca rysunkiem, przesiąknięta zapachami i rozbrzmiewająca dźwiękami, które Profesor słyszał jako *rozbudowany chorał na cześć słońca*. Zastanawiając się nad przyszłością krajobrazu wiejskiego, zmianami jakie w nim zachodzą, cenne jest powrót do refleksji pochylającej się nad wiejskim płotem, słomianą strzechą, miedzą czy dziuplastą i spróchniałą wierzbą. W tych błahych rzeczach Wiktor Zin potrafił dostrzec ludową mądrość i unikalne piękno – także wtedy, przez wielu niedostrzegane, a dziś już niemal zupełnie utracone.

Rozwój ekologii krajobrazu rolniczego w Polsce po II Wojnie Światowej

The Development of Agricultural Landscape Ecology in Poland after II World War

dr hab. Mariusz Kistowski, prof. UG

Zakład Badań Krajobrazu i Kształtowania Środowiska, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański,
e-mail: mariusz.kistowski@ug.edu.pl

Planowana prezentacja będzie koncentrować się na rozwoju badań w zakresie ekologii krajobrazu rolniczego, traktowanego jako część kulturowych krajobrazów wiejskich, powstających w procesie przekształcania i użytkowania środowiska w celu uzyskania żywności służącej bezpośrednio lub pośrednio zaspokojeniu ludzkich potrzeb egzystencjonalnych. Podstawowymi elementami tych krajobrazów są pola uprawne, łąki i pastwiska. W warunkach polskich w mniejszym zakresie tworzą je również sady, plantacje ogrodowe i pozostałe uprawy trwałe, uzupełnione trwałym zagospodarowaniem (w tym budynkami) służącymi do przetwarzania i magazynowania żywności na różnych etapach jej produkcji i dystrybucji. W ujęciu praktycznym, często trudno jest oddzielić badanie krajobrazów rolniczych od jego badań w szerszym ujęciu, obejmujących inne typy krajobrazów i ekosystemów wiejskich (np. leśnych, torfowiskowych, wodnych), dlatego w przypadku części przywoływanych badań, ich zakres będzie wykraczał poza krajobrazy rolnicze.

Wydaje się, że głównym celem utylitarnym, łączącym ekologów krajobrazu rolniczego, jest wsparcie działań w zakresie kształtowania tego krajobrazu, prowadzące do zharmonizowania celów środowiskowych i społeczno-gospodarczych, czyli uzyskania jak najwyższych plonów roślin lub wagi zwierząt o jak najlepszej jakości, przy równoczesnym jak najniższym wykorzystaniu materialno-energetycznych zasobów środowiska, związanym z jego ograniczonym przekształceniem pod względem strukturalnym, funkcjonalnym i fizjonomicznym. Cel ten nawiązuje do ogólnych celów formułowanych na gruncie aplikacyjnych badań dotyczących gospodarki przestrzennej i kształtowania środowiska.

Nauka polska posiada szerokie tradycje i dorobek w zakresie ekologii krajobrazów rolniczych, przy czym wydaje się, że są one głębiej zakorzenione w naukach biologicznych, niż w fizycznogeograficznych ujęciach ekologii krajobrazu. Główne ośrodki badawcze zajmującą się tą problematyką ukształtowały się na uniwersytetach, w tym przyrodniczych (dawniej wyższych szkołach rolniczych) oraz kilku instytutach PAN oraz resortowych (np. IUNiG-PIB). Bardziej szczegółowe omówienie tych ośrodków i reprezentujących je badaczy i prowadzonych przez nich studiów, znajdzie się w prezentacji. Anonsując je, warto wspomnieć o kilku osobach i kierowanych przez nich zespołach, szczególnie z ośrodka poznańskiego i okolic (prof. A. Wodziczko, A. Mizgajski – UAM, L. Ryszkowski – IŚRiL PAN, prof. J. Banaszak – UKW Bydgoszcz, J. Prończuk – SGGW, prof. W. Niewiadomski – WSR/UWM Olsztyn).

Wieś w mieście, miasto we wsi. Wizja miasta-ogrodu i jej wpływ na kształtowanie przestrzeni w ujęciu historycznym

A Village in The City, A City in the Village. The Vision of a Garden City and Its Influence on Shaping Space in a Historical Perspective

dr hab. inż. arch. Justyna Kleszcz, prof. PO

Katedra Architektury i Urbanistyki, Wydział Budownictwa i Architektury, Politechnika Opolska,
e-mail: j.kleszcz@po.edu.pl

Pojęcia miasta i wsi, jako elementy kształtujące przestrzeń życia człowieka, były od zawsze nierozdzielnie ze sobą związane. O ile przez większość czasu funkcjonowały niezależnie, to w pewnym momencie w historii obie idee zaczęły się przeplatać. Wcześniej to miasto, jako posiadające silniejsze narzędzia oddziaływania, wpływało na wieś, stanowiąc synonim nowoczesności, a pod koniec XIX wieku, wraz z apogeum rozwoju przemysłowego miast, to wieś stała się symbolem dążenia człowieka do ładu i trybu życia wiążącego go z rytmem natury. Po raz pierwszy w historii urbanistyki sposób kształtowania przestrzeni wiejskiej stał się wzorcem powstania nowych form miejskiego zamieszkania. Od tego czasu pojęcia te zaczęły się coraz bardziej zbliżać i przenikać.

Idea miasta-ogrodu, jako samowystarczalnej wspólnoty została ukształtowana równoległe w Wielkiej Brytanii i Niemczech. Stworzona równoległe przez Ebenezera Howarda oraz Theodora Fritscha okazała się ideą bardzo nośną, powodując powstanie nowych osiedli, z wzorcowymi Letchworth, Welwyn i Eden w Oranienburgu, oddziaływując silnie na nowopowstające osiedla robotnicze na obszarach silnie uprzemysłowionych, jak śląskie kolonie Knurów, Emanuelssegen, Giesche i Dubenskogrubic, Bahnschacht Colonie w Walbrzychu, Eisenheim w Oberhausen, Schüngelberg w Gelsenkirchen, Emscher-Lippe w Datteln, the Cité Ouvrière w Mulhouse, Bata Housing w Zlinie, czy Vítkovice w Ostrawie. W dalszym etapie osiedla wykorzystujące wzory przestrzenne, już bez wiejskiej samowystarczalności, zaczęły powstawać na obszarach pozaprzemysłowych, stanowiąc m.in. wyraz nowoczesności wielu państw. Stąd budowa Miasta Ogrodu Młociny, Podkowy Leśnej i Milanówka w II RP.

Wiejski krajobraz i sposób życia, jako idea powrócił w początkach XX w. wraz z przyjęciem zasad rozwoju zrównoważonego w kształtowaniu przestrzeni zurbanizowanych. Niniejsze opracowanie kończy analiza osiedli zaprojektowanych współcześnie na podstawie prac nadesłanych na międzynarodowe konkursy urbanistyczno-architektoniczne: *Re-Imagining the Garden City Design Ideas Competition* z 2018 oraz *Wolfson Economics Competition* z 2014, jako próby poszukiwania nowej wersji miasta-ogrodu, jednak analizowanego przez pryzmat wiedzy na temat ekologii, rozwoju zrównoważonego i samowystarczalności miast.

Przeprowadzona analiza porównawcza prac koncepcyjnych i wcześniejszych realizacji pozwoliła na określenie, czy nadal możliwe jest, w świetle idei miasta-ogrodu, rozdzielenie struktur wiejskich od miejskich.

Chaty rżędem

dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka

profesor emerytowany Uniwersytetu Rzeszowskiego

... na piaszczystych wzgórkach, za chatami gęsty sad wiśniowy... to Karłowicz niemal z przed wieku; dziś tylko puste miejsca po drewnianych zagrodach, ani psa, ani koguta, rodziny przesiedlone daleko by powrót był niemożliwy. Drewniane świątynie żydowskie na Podkarpaciu nie istnieją, kilka prawosławnych czy grekokatolickich dogorywa na łasce wiernych i entuzjastów starożytności; renowacji doczekały się tylko kościoły rzymskokatolickie. Lepsze lub gorsze stylizacje, przeniesienie budowli do skansenu, troska świątłych gospodarzy uratowała kilkanaście obiektów. Otoczenie zabytków często zostało naruszone nową zabudową, regulacją dróg lub wycinką starych drzew.

Trzeba się z tym pogodzić, że trzy wielkie kataklizmy zniszczyły niemal wszystko co było godne i piękne na wsi polskiej: obie wojny skutkowały spalaniem wsi i wycinką lasów dla potrzeb frontów; wielkie zniszczenia spowodowała propaganda zastąpienia drewnianych murowanymi domami i wstyd przed wiejskim pochodzeniem. Trzecią, znaczącą siłą była budowa dróg i elektryfikacja kraju; tam gdzie łatwiej dojechać ciężarówką i dowieźć materiały oraz zastosować maszyny napędzane elektrycznie rozbieramy zagrodę dziadków i wycinamy sad by w dawnym ogródku budować nowy: suchy i ciepły dom pod szczelnym stropodachem!

Dziś zajmowanie się drewnianą architekturą nie jest modne; niemal w zapomnieniu dogorywają ostatnie chaty i stodoły; nieliczne chronione zespoły tradycyjnej zabudowy nie dają już pojęcia o malowniczości i gospodarności wsi polskiej. Stąd naszym obowiązkiem jest dokumentowanie tych resztek, świadków myśli i budowlanych czynów przodków, którzy wiedzieli jak zaciosać i zawiesić kołek w płocie, jak wystrugać gonty i co posadzić w ogródku warzywno-kwiatowym. Publikujmy wiadomości o wszystkim co dokumentuje drewniane budownictwo; studiuje stylistykę starożytnych chat i zasady zagospodarowania ich otoczenia; uczmy tych prawidłowości, które pozwalały wpisać się w sytuację terenu z projektem nowej zabudowy. Trudno dziś nawoływać do budowania z drewna, choć w bogatej Skandynawii już dawno przekonali się o wyższości drewna nad innymi materiałami. U nas się to nie opłaca, bo zbyt mały rynek a młodzi architekci wolą polegać na betonie i stali, duże przeszklenia i płaskie dachy są symbolem nowoczesności... to, że nie nadają się w terenach beskidzkich gorzej dla nich! Arogancja kosztuje, ale to po latach dopiero przecieka i rozumiemy że ogrzać nie sposób; teraz nasz dom wyższy od sąsiada, który zbudował się w latach dziewięćdziesiątych; mamy już nowe tysiąclecie i wzory ze świata. I powstaje każdego dnia „paćka przestrzenna” jednakowo chałowa w całej Polsce; cóż z tego, że zgodna z normami i na swoim własnym terenie... ale brzydka lub nijaka, czasem zadziwiająca bogactwem inwestora lub oryginalnością architekta, który przenosi na Podkarpacie dom bambusowy z Bali, zamiast zbudować go z drewnianych bali!

Zmiana kulturowa a trwałość krajobrazu wsi – dylematy i scenariusze

Cultural Change and the Durability of the Rural Landscape – Dilemmas and Scenarios

dr hab. inż. arch. Elżbieta Raszeja, prof. UAP

Katedra Architektury i Urbanistyki, Wydział Architektury i Wzornictwa, Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu, e-mail: elzbieta.raszeja@uap.edu.pl

Od kilku dziesięcioleci na terenach wiejskich w Polsce zachodzą bardzo intensywne przekształcenia wynikające z przejmowania przez wieś nowych funkcji. Zmieniające się otoczenie zewnętrzne (polityczne, społeczne i gospodarcze) powoduje osłabienie lub zanik procesów i aktywności, które zdeterminowały określone struktury i cechy krajobrazu. Istotnym czynnikiem kształtującym wiejską przestrzeń jest też współczesna zmiana kulturowa, zwłaszcza zmiana wartości, potrzeb i modelu życia. Efektem tych procesów jest transformacja tradycyjnych krajobrazów, zanik charakterystycznych form związanych z funkcją rolniczą oraz przekształcenia historycznych układów osadniczych i architektury wsi, a także pojawienie się nowych, nieznanych dotychczas elementów. Obserwowane współczesne tendencje – zmiana, przemijanie i zerwanie z tradycją – nie ograniczają się wyłącznie do krajobrazu i architektury wsi, ale dotyczą całego zbioru zjawisk i elementów określanych jako „wiejskość”. Problemem jest więc dzisiaj nie tylko rozpoznanie i zdefiniowanie trwałych cech wiejskiej przestrzeni, ale też samo zrozumienie istoty współczesnej wiejskości i odczytanie jej społecznego odbioru.

Celem referatu jest identyfikacja aktualnych procesów przekształceń w aspekcie ich wpływu na krajobraz wsi oraz diagnoza stanu przestrzeni wiejskiej. Na tej podstawie są prezentowane scenariusze rozwoju obszarów wiejskich, oparte na znanych już tendencjach i zjawiskach, których nasilenie jest przewidywane oraz na nowych ideach, zyskujących coraz szersze zainteresowanie. Scenariusze zostały stworzone przez autorkę z uwzględnieniem różnych postaw i społecznych oczekiwań w stosunku do wsi. Analiza wybranych scenariuszy pozwala na wskazanie z jednej strony możliwych dalszych zagrożeń i deformacji przestrzeni, z drugiej zaś – na wyznaczenie kierunków jej zrównoważonego planowania i projektowania.

**KRAJOBRAZ WIEJSKI DAWNIEJ I DZISIAJ.
HISTORIA, PRZEMIANY I ICH PRZYCZYNY,
PROGNOZY ROZWOJU**

Współczesne przemiany krajobrazu wiejskiego w Polsce – modernizacja, przebudowa i rozbudowa jako czynniki transformacji przestrzennej

Contemporary Changes in The Rural Landscape in Poland – Modernization, Reconstruction and Expansion as Factors of Spatial Transformation

mgr inż. arch. Łukasz Bajda

Katedra Urbanistyki i Architektury, Wydział Budownictwa, Inżynierii Środowiska i Architektury, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, e-mail: lb@prz.edu.pl

Współczesne krajobrazy wiejskie w Polsce ulegają dynamicznym przemianom, które są wynikiem procesów modernizacji, przebudowy i rozbudowy infrastruktury oraz zabudowy. Zmiany te wynikają zarówno z polityki rozwoju obszarów wiejskich Unii Europejskiej, jak i rosnących potrzeb mieszkańców w zakresie warunków życia, dostępności usług i jakości przestrzeni. Modernizacja wsi obejmuje przede wszystkim poprawę infrastruktury technicznej (drogi, kanalizacja, wodociągi, sieci energetyczne), a także rozwój usług publicznych i cyfryzacji. Jak podaje GUS (2023), w latach 2004–2022 liczba wsi posiadających dostęp do kanalizacji wzrosła o ponad 80%, co znacząco wpłynęło na jakość życia mieszkańców oraz estetykę przestrzeni. Przebudowa i rozbudowa wsi często polegają na transformacji tradycyjnej zabudowy zagrodowej w kierunku nowoczesnych form mieszkalnych i usługowych. Proces ten sprzyja unifikacji krajobrazu, prowadząc do zanikania cech regionalnych i tradycyjnych form architektonicznych. W wielu przypadkach dochodzi do zatarcia granicy między przestrzenią wiejską a podmiejską.

Zjawiska te wpływają także na strukturę przestrzenną i funkcjonalną wsi. Powstają nowe osiedla mieszkaniowe, obiekty turystyczne i przemysłowe, co prowadzi do fragmentacji przestrzeni rolniczej. Dane Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN (2022) wskazują, że w ciągu ostatnich dwóch dekad ponad 12% gruntów ornych na obrzeżach miast zostało przeznaczonych pod zabudowę. Mimo wielu pozytywnych aspektów modernizacji, pojawiają się także zagrożenia dla ładu przestrzennego i tożsamości kulturowej wsi. Niewystarczające planowanie przestrzenne oraz brak ochrony krajobrazu kulturowego skutkują chaotyczną zabudową i erozją tradycyjnych układów osadniczych.

Procesy modernizacji i przebudowy znacząco poprawiają jakość życia mieszkańców wsi, wpływając na dostępność infrastruktury technicznej i usługowej, ale jednocześnie prowadzą do przekształcenia tradycyjnego krajobrazu kulturowego. Rozbudowa przestrzenna wsi, zwłaszcza na obrzeżach aglomeracji miejskich, przyczynia się do zatarcia różnic między przestrzenią wiejską a miejską, co sprzyja suburbanizacji, ale może prowadzić do utraty tożsamości lokalnej. Brak kompleksowego planowania przestrzennego oraz niedostateczna ochrona dziedzictwa kulturowego skutkują chaotyczną zabudową i degradacją krajobrazu. Istnieje potrzeba zrównoważonego podejścia do rozwoju obszarów wiejskich, łączącego postęp technologiczny i infrastrukturalny z poszanowaniem dla tradycyjnych układów przestrzennych, wartości przyrodniczych i kulturowych.

Zrównoważony rozwój obszarów podmiejskich i wiejskich w parkach krajobrazowych

Sustainable Development of Suburban and Rural Areas in Landscape Parks

mgr Joanna Bebak, mgr inż. arch. kraj. Paulina Morawska,
mgr inż. arch. kraj. Mira Ostrogórska

Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego,
e-mail: j.bebak@zpkwm.pl, p.morawska@zpkwm.pl, m.ostrogorska@zpkwm.pl

Niewystarczająca skuteczność zapisów prawnych w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu, wynikających wprost z Ustawy o ochronie przyrody, sprawia, iż brak jest efektywnych narzędzi pozwalających na realizację w pełni celów ochrony. Stojąc w obliczu zmian nie tylko klimatycznych, ale również przestrzennych coraz częściej padają trudne pytania dotyczące kurczących się i utraconych zasobów. Zauważalnym jest przede wszystkim spadek terenów otwartych, wzrost terenów zainwestowanych, rozproszenie zabudowy. Tym ważniejsza staje się edukacja różnych grup w temacie zrównoważonego rozwoju.

W związku z powyższym Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego w latach 2023-2024 zrealizował projekt „Zrównoważony rozwój terenów podmiejskich i wiejskich w parkach krajobrazowych”, którego celem była edukacja i poszerzenie świadomości szerokiego grona odbiorców w zakresie zagrożeń, potrzeb i warunków ochrony krajobrazu i przyrody. Projekt obejmował konkretne działania polegające m.in. na organizacji warsztatów z wykorzystaniem autorskich gier strategicznych, opracowania i wydania publikacji z zakresu kształtowania i ochrony krajobrazu w granicach parków krajobrazowych, organizacji tematycznych pikników edukacyjnych. W organizowanych przez ZPKWM działaniach edukacyjnych wzięło udział ponad 5000 uczestników.

Odbiorcom projektu, podczas prowadzonych działań edukacyjnych, zaprezentowano możliwości rozwoju terenów podmiejskich i wiejskich w zgodzie z naturą i rozsądnego korzystania z przyrody i krajobrazu, wskazano dobre i złe praktyki stosowane w planowaniu przestrzennym oraz gospodarowaniu krajobrazem. Jego zmierzaniem było także uzmysłowienie zróżnicowanych ciągów przyczynowo-skutkowych zachodzących w środowisku przyrodniczym, uświadamiając uczestnikom jak dobre nawyki i poczucie odpowiedzialności mogą w pozytywny sposób wpłynąć na otaczającą przestrzeń.

Założenia dworsko-ogrodowe dawniej i dzisiaj

Selected Manors in The Past and Today

mgr inż. arch. Dorota Bober, mgr inż. arch. Mateusz Bober

Katedra Urbanistyki i Architektury, Wydział Budownictwa, Inżynierii Środowiska i Architektury,
Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, e-mail: d.bober@prz.edu.pl, m.bober@prz.edu.pl

Poster przedstawia problematykę dworów, ich historii, charakterystyki architektonicznej, sposobu wykorzystania zabytkowej substancji na różne cele. Wpisuje się w tematykę konferencyjną, w zagadnienia tematyczne dotyczące „Krajobrazu wiejskiego dawniej i dzisiaj. Historia, przemiany i ich przyczyny, prognozy rozwoju”. Metodyka pracy opiera się na analizie przypadków-dworów zlokalizowanych na terenie województwa podkarpackiego. Badania wykonywano za pomocą badań terenowych, metody planistycznej, kwerendy archiwalnej, a także metody porównawczej. Celów niniejszej pracy jest kilka. Naukowym jest rozpoznanie konkretnych przykładów, analiza archiwaliów, zebranie dokumentów, materiałów źródłowych, a także ikonografii. Zadaniem implantacyjnym jest wskazanie właściwego sposobu wykorzystania architektury zabytkowej. Dokonano analizy założeń dworsko-ogrodowych wybranych ośrodków, a także ich bieżącej ochrony konserwatorskiej. Obiekty pochodzą z przełomu XVII, XIX do początku XX wieku. Interesującą kwestią jest relacja między własnością dworu a jego kondycją. Część dworów jest we własności Skarbu Państwa i ich stan jest najlepszy spośród pozostałych przykładów, ale zdarzają się sytuacje odwrotne.

Flora roślin naczyniowych Cisowej (Pogórze Przemyskie) – stan aktualny i przemiany na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat

Vascular plants of Cisowa (Przemysł Foothills) – current state and changes over the last twenty years

mgr Julia Brewka¹, dr hab. Mateusz Wolanin, prof. UR²,
dr hab. Narcyz Piórecki, prof. UR³

¹Wydział Biotechnologii, Collegium Medicum, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: jbrewka@ur.edu.pl

²Wydział Biologii, Ochrony Przyrody i Zrównoważonego Rozwoju, Uniwersytet Rzeszowski,
e-mail: mwolanin@ur.edu.pl

³Wydział Nauk o Kulturze Fizycznej, Collegium Medicum, Uniwersytet Rzeszowski
e-mail: npiorecki@ur.edu.pl

Celem niniejszej pracy było przeanalizowanie sukcesji roślinności na obszarze wsi Cisowa w Pogórzu Przemyskim, ze szczególnym uwzględnieniem zmian flory zachodzących w ciągu ostatnich 20 lat. Obszar ten, położony na styku kilku mezoregionów, od dawna stanowił przedmiot zainteresowania botaników. Wśród pionierów badań florystycznych byli m.in. Bolesław Kotula i Stanisław Batko, a współcześnie istotny wkład wniósł Mateusz Wolanin oraz Beata Barabasz-Krasny, prowadząca szczegółowe badania sukcesji w Cisowej na początku XXI wieku.

Badania terenowe przeprowadzono w latach 2023–2024 metodą kartogramu w siatce ATPOL (2×2 km). Prace objęły osiem jednostek, ograniczonych do granic wsi Cisowa. Sporządzono wykaz flory, uwzględniając status biologiczny taksonów, ich częstość, przynależność do klas syngenetycznych oraz preferowane siedliska.

W wyniku długotrwałej antropopresji znaczna część terenów leśnych została niegdyś przekształcona na użytki rolne. Jednak pod koniec XX w. zaprzestano intensywnego użytkowania gruntów, co przyczyniło się do wtórnego zarastania pól i łąk oraz rozpoczęcia sukcesji wtórnej. Ustalono, że w miejscach dawnej działalności rolniczej zachodzi sukcesja leśna, a obrzeża pól i pastwisk porastają gatunki inwazyjne, jak *Solidago canadensis* i *Impatiens glandulifera*.

Obecnie teren Cisowej, mimo zachodzących zmian, cechuje się dużą mozaikowością siedlisk i wysoką bioróżnorodnością. Wzrost liczby fitocenozy oraz obserwowana ekspansja gatunków obcych i zaroślowych świadczą o złożonym charakterze sukcesji. Obszar ten pozostaje cenny przyrodniczo i ma istotny potencjał do dalszych badań ekologicznych.

Przemiany krajobrazu wiejskiego w procesie urbanizacji strefy podmiejskiej Krakowa

Transformations of The Rural Landscape in the Under Urbanisation Pressure in Kraków's Suburban Zone

mgr Agnieszka Gil

Katedra Gospodarki Przestrzennej i Studiów Miejskich, Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji, Uniwersytet
Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, e-mail: agnieszka.gil@uken.krakow.pl

Przedmieścia Krakowa w ostatnich dekadach stały się dynamicznym laboratorium przemian krajobrazu wiejskiego. Tradycyjne pola uprawne i mozaikę drobnych zagród coraz częściej zastępują osiedla jednorodzinne, parki logistyczne oraz infrastruktura drogowa. Urbanizacja, choć niesie impuls gospodarczy, rozluźnia więzi społeczne i zaciera czytelność układu wsi. Migracja mieszkańców Krakowa na okoliczne tereny wiejskie powoduje presję na grunty rolne, fragmentację krajobrazu i konflikty funkcjonalne. Celem badania jest identyfikacja i ilościowa ocena dynamiki przemian krajobrazu wiejskiego na styku miasta i wsi w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym (KOM) w latach 1990–2023. Do realizacji celu wykorzystano zestaw obrazów Landsat 5/8 oraz Sentinel2, które sklasyfikowano metodą Random Forest do pięciu klas użytkowania ziemi. Zmiany skonfrontowano z danymi statystycznymi GUS i rejestrami EGiB w układzie gminnym. W latach 1990–2023 powierzchnia zabudowy wzrosła o ponad 100%, a użytki rolne klas bonitacyjnych I–III skurczyły się o ponad 2200 ha. Wyniki posłużą do wyznaczenia priorytetowych obszarów ochrony gleb ornich. Krajobraz strefy podmiejskiej Krakowa kształtują dziś mikrodecyzje tysięcy właścicieli, globalne trendy nieruchomości i niespójny system planistyczny. Powstaje hybrydowa przestrzeń, która nie jest już wsią, lecz nie stała się jeszcze miastem.

Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce na przestrzeni lat 2014–2024

Development of Organic Farming in Poland in 2014–2024

dr hab. inż. Waclaw Jarecki, prof. UR

Katedra Produkcji Roślinnej, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: wjarecki@ur.edu.pl

Rolnictwo ekologiczne to jeden z systemów gospodarowania, który podlega certyfikacji i kontroli. W gospodarstwach ekologicznych produkcja rolnicza prowadzona jest w zgodzie z naturą i nie zanieczyszcza agrośrodowiska. Stan i rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce przeanalizowano w latach 2014–2024. Dane źródłowe pozyskano z raportów Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHARS).

W analizowanym okresie największą liczbę producentów ekologicznych odnotowano w 2014 r. W kolejnych latach liczba producentów zmniejszyła się, a od 2020 r. ponownie zaczęła wzrastać do poziomu 24,8 tysiąca w 2024 r.

Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych (w okresie konwersji i po zakończonym okresie konwersji) była największa w 2024 r. wynosząc 691,5 tysięcy hektarów. Od 2014 r. areal upraw prowadzony metodami ekologicznymi zmniejszył się do 2018 r. W następnych latach odnotowano wzrost powierzchni ekologicznych upraw od 507,6 tysięcy hektarów w 2019 r. do 636,02 tysięcy hektarów w 2023 r.

Największy udział w strukturze powierzchni ekologicznych użytków rolnych miały gospodarstwa w przedziale 10-20 ha, zaś najmniejszy o powierzchni powyżej 100 ha.

Spośród wszystkich ekologicznych producentów rolnych około 90% prowadziło gospodarstwa zajmujące się wyłącznie produkcją roślinną.

Wykazano, że w Polsce zarówno skala jak i dynamika zmian produkcji ekologicznej były zróżnicowane w analizowanych latach, na co wpłynęło wiele czynników w tym ekonomicznych i prawnych.

Reasumując należy stwierdzić, że rolnictwo ekologiczne powinno się nadal rozwijać, zwłaszcza w rejonach o korzystnych warunkach siedliskowych do prowadzenia przyjaznej przyrodzie produkcji rolniczej. Pozwoli to zaspokoić popyt na ekologiczną żywność, wykazywany przez konsumentów krajowych jak i zagranicznych.

Główne czynniki rozwoju zabudowy a zmiany struktury krajobrazu wiejskiego Kaszubskiego PK

Main Factors of Settlement Development vs. Changes in the Structure of the Rural Landscape of Kashubian Landscape Park

dr Barbara Korwel-Lejkowska, dr Wojciech Staszek

Zakład Badań Krajobrazu i Kształtowania Środowiska,
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej,
Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański, e-mail: barbara.korwel-lejkowska@ug.edu.pl

Obszary wiejskie charakteryzują się znacznym udziałem terenów otwartych przeznaczonych tradycyjnie do produkcji rolniczej, jednak od lat zauważalne jest wkraczanie w tą przestrzeń obiektów związanych z różnymi funkcjami, w tym z żywiołowym rozwojem zabudowy. To ostatnie związane jest szczególnie z terenami postrzeganymi jako atrakcyjne, położonymi w sąsiedztwie lasów i wód.

Referat przedstawia założenia i pierwsze wyniki projektu dotyczącego analizy dynamiki rozwoju zabudowy i czynników kształtujących jej rozmieszczenie w granicach Kaszubskiego Parku Krajobrazowego, jako obszaru podlegającego z jednej strony ochronie, a z drugiej poddanego szczególnej presji związanej z położeniem w niedużej odległości od Trójmiasta. Kaszubski PK charakteryzuje się największym odsetkiem terenów rolniczych spośród siedmiu parków krajobrazowych woj. pomorskiego.

W pracy zaprezentowano wyniki badań zmierzających do określenia wpływu lokalnych elementów użytkowania (wody, tereny leśne) i rzeźby terenu na rozwój zabudowy. Przedstawiono także wskaźniki zmian struktury krajobrazu na obszarach podlegających szybkiej transformacji z otwartych terenów wiejskich w krajobraz „podmiejski”. Wyniki docelowo zostaną zestawione ze wskazaniem dotyczącymi ochrony walorów krajobrazu, sformułowanych w ramach audytu krajobrazowego województwa pomorskiego.

Wzrastająca wartość przyrodnicza i kulturowa krajobrazów wiejskich na przykładzie Beskidu Niskiego i Podgórze Rzeszowskiego

The Increasing Natural and Cultural Value of Rural Landscapes with reference to the Low Beskid Mts and the Rzeszów Foothills

dr inż. arch. kraj. Barbara Krupa, dr inż. Anita Poradowska

Pracownia Architektury Krajobrazu, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: bkrupa@ur.edu.pl, apajaczek@ur.edu.pl

Obszary wiejskie województwa podkarpackiego, zwłaszcza tereny o niekorzystnych warunkach gospodarowania, jak Beskid Niski, cechują się niską gęstością zaludnienia, dużą lesistością i ograniczonym potencjałem rolniczym. Tereny te, niegdyś gęsto zaludnione przez Łemków, a po akcji przesiedleńczej intensywnie użytkowane przez Państwowe Gospodarstwa Rolne, obecnie podlegają procesom renaturyzacji i częściowemu opuszczeniu. Dzięki włączeniu znacznej części tego terenu w obszar Magurskiego Parku Narodowego porzucony krajobraz rolniczy zyskał większą wartość przyrodniczą. Potwierdziły to także badania taksonomiczne zbiorowisk okrzemek, które wykazały m.in. znaczny udział gatunków rzadkich i zagrożonych, zarówno na glebach o różnym sposobie użytkowania jak i wodach potoków przepływających przez teren otuliny MPN. W świetle wyników badań, krajobraz opuszczony – powracający do formy seminaturalnej – może stanowić cenny zasób dla rozwoju zrównoważonej turystyki przyrodniczej i kulturowej.

Obszary wiejskie zyskują również coraz większe znaczenie poprzez zachowane na ich terenach pozostałości tradycyjnego budownictwa ludowego, czy dawne zespoły dworskie i dworsko-parkowe, stanowiące element dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Tereny te często zaniedbane w okresie powojennym, obecnie cieszą się dużym powodzeniem, jako obiekty działań konserwatorskich, ekologicznych i turystycznych, czego przykładem są m.in. wsie Podgórze Rzeszowskiego. Często stanowią one enklawy zieleni w krajobrazie intensywnie użytkowanym rolniczo i są przykładem synergii pomiędzy naturą a historią, tradycją a nowoczesnością.

Ochrona tradycyjnych form gospodarowania oraz walorów przyrodniczych i historycznych krajobrazu wiejskiego wymaga jednak świadomej polityki przestrzennej, wsparcia instytucjonalnego i aktywności lokalnych społeczności. W przeciwnym razie obszary te ulegną urbanizacji i utracą swój unikatowy charakter.

Zmiany krajobrazu rolniczego południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej na przełomie XX i XXI w.

Changes in the Agricultural Landscape of the Southern Part of the Kraków-Częstochowa Upland at the Turn of the 20th and 21st Centuries

dr hab. Wojciech Maciejowski, prof. AKF

Zakład Geografii Turystyki i Ekologii, Instytut Turystyki, Wydział Turystyki i Rekreacji, Akademia Kultury Fizycznej im. Bronisława Czecha w Krakowie, e-mail: wojciech.maciejowski@awf.krakow.pl

Zmiany krajobrazu to ciągły proces, w którym przeszłe stany krajobrazu są zastępowane przez nowe, następujące po sobie w określonych sekwencjach czasowych. Wszelkie zmiany, które zachodzą w określonej przestrzeni geograficznej, w obrębie konkretnego elementu krajobrazu, stanowią przyczynę większych lub mniejszych przemian fizjonomii i/lub funkcjonowania całego krajobrazu. Jest to efekt powiązań i sprzężeń między nim a pozostałymi elementami składowymi krajobrazu.

W XX i XXI wieku w południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej doszło do istotnych zmian użytkowania ziemi, wpływających na inne elementy krajobrazu (np. klimat w skali mikro, stosunki wodne). Zmiany te były uwarunkowane zmianami ustrojowymi i gospodarczymi zachodzącymi w tym czasie (m.in. przemiany po 1945 i 1989 roku, akcesja Polski w struktury UE w 2004 roku). Spośród najbardziej widocznych zmian wymienić należy:

- zwiększenie powierzchni i zagęszczenie terenów zabudowanych oraz sieci komunikacyjnej, uwarunkowane przede wszystkim wzrostem liczby ludności i zwiększeniem się poziomu ich życia,
- wzrost udziału terenów leśnych, będący wynikiem słabnącej tu działalności rolniczej, przede wszystkim na obszarach o niekorzystnych warunkach do uprawy (np. wyższe nachylenia, słabsze gleby),
- znaczne zmniejszenie areалу gruntów ornych, łąk i pastwisk, zastępowanych przez lasy, zadrzewienia, nieużytki i zabudowę, jako efekt nowego modelu gospodarki rolnej w Polsce, zwłaszcza po 1989 roku, a następnie ich powolny jego wzrost zauważalny od początku drugiej dekady XXI w., który jest wynikiem wspierania działalności rolniczej przez system dopłat,
- wzrost areálu odłogów (szczególnie po 1989 roku) jako konsekwencja porzucania gospodarki rolniczej, który obecnie został zahamowany przez dopłaty unijne wspierające procesy zalesień czy ponowne włączanie odłogów do areálu zasiewów,
- zauważalny wzrost mozaikowatości rozmieszczenia głównych form użytkowania ziemi; proces ten przyczynił się – zwłaszcza po 1989 roku – do zwiększenia stopnia heterogeniczności lokalnego krajobrazu rolniczego.

Krajobraz wiejski a zmiany w profilu glebowym na przykładzie gleb podkarpacia

Rural Landscape and Changes in The Soil Profile on the Example of Soils of Podkarpacie

dr inż. Iwona Makuch-Pietras¹, prof. dr hab. Anna Wójcikowska-Kapusta²

¹Katedra Ochrony Przyrody i Ekologii Krajobrazu, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: imakuch@ur.edu.pl

²Zakład Rekultywacji Gleb i Gospodarki Odpadami, Instytut Gleboznawstwa, Inżynierii i Kształtowania Środowiska, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, e-mail: anna.kapusta@up.lublin.pl

W Polsce najczęściej występującymi są gleby brunatne, płowe i bielcowe, powstałe w procesach naturalnych. Możemy je odnaleźć przede wszystkim w siedliskach leśnych. Na krajobraz wiejski składają się różne formy użytkowania gruntów, na które składają się zabudowania, tereny zielone wokół domów oraz przede wszystkim grunty orne. W tym przypadku może dochodzić do przekształcenia gleb w hortalsole, czy też gleby o znacznym poziomie próchnicznym czy ostatecznie przy znacznej ingerencji agrotechnicznej w rigosole. Zmiany w profilu są uzależnione od: długości użytkowania, intensywności, działalności człowieka, ale także właściwości samych gleb. Uwidaczniają się one poprzez głęboki poziom próchniczny o ciemnym zabarwieniu, a także odpowiednie właściwości fizykochemiczne gleby takie jak: odczyn obojętny czy zasadowy, wysoka zawartość węgla organicznego oraz duża zawartość kationów zasadowych. W celu wykazania wpływu występujących elementów krajobrazu wiejskiego na grunty na powyższych obszarach, porównano budowę profili dwóch gatunków gleb (piaszczyste i pylaste) o różnym użytkowaniu gruntów (leśnym, ornym oraz pochodzące z ogrodów przydomowych) na obszarze Podkarpacia. Stwierdzono znaczące zmiany w budowie profili glebowych w powierzchniowych warstwach, występowanie głębokiego poziomu próchnicznego, szczególnie w glebach z ogrodów przydomowych, gdzie użytkowanie przez człowieka stanowiło długotrwały i intensywny proces. Uwzględniając gatunek gleb, grunty piaszczyste charakteryzowały się bardziej rozbudowanym poziomem próchnicznym o intensywniejszym i wyróżniającym się zabarwieniem. Dalsze części profilu wykazują niezmienną budowę, ukazującą naturalnie przebiegające procesy glebotwórcze. W oparciu o uzyskane dane można stwierdzić, że budowa profilu glebowego to wskaźnik zmian, jakie nastąpiły w ramach tworzenia się krajobrazu wiejskiego.

Czynniki zaniku tradycyjnych ogrodów wiejskich na terenie parku krajobrazowego puszczy knyszyńskiej

Drivers of Tthe Decline of Traditional Rural Gardens in the Knyszyńska Forest Landscape Park

mgr inż. arch. kraj. Joanna Orłowska-Rogalska

Katedra Budownictwa Zrównoważonego i Instalacji Budowlanych, Wydział Budownictwa i Nauk o Środowisku, Politechnika Białostocka, e-mail: joanna.orlowska-rogalska@pb.edu.pl

Tradycyjne ogrody przydomowe stanowią istotny element wiejskiego krajobrazu kulturowego, pełniąc funkcje estetyczne, użytkowe i tożsamościowe. W ostatnich latach obserwuje się jednak ich systematyczny zanik, również na obszarach objętych ochroną, takich jak Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej. Celem badań było rozpoznanie przyczyn tego zjawiska oraz wskazanie potencjalnych kierunków działań ochronnych i rozwojowych. Badania polegały na analizie układów przestrzennych posesji, rejestrowaniu składów gatunkowych roślinności, inwentaryzowaniu elementów małej architektury, wykonaniu dokumentacji fotograficznej i rysunkowej oraz przeprowadzaniu wywiadów terenowych z mieszkańcami wsi. W latach 2017–2025 objęto tymi działaniami 18 miejscowości zlokalizowanych w zachodniej części Puszczy Knyszyńskiej. Wyniki wskazują na wieloczynnikowe uwarunkowania zaniku ogrodów, będące skutkiem głównie przemian społecznych (między innymi wzrost potrzeby prywatności, zanikanie relacji sąsiedzkich) oraz dynamicznego rozwoju rynku ogrodniczego (dostępność nowych gatunków i odmian roślin). W oparciu o zebrane dane zaproponowano możliwe strategie przeciwdziałania tym zjawiskom, m.in. poprzez integrowanie lokalnych wzorców z analogicznymi współczesnymi stylami ogrodowymi oraz dostosowywanie ich do potrzeb dzisiejszych użytkowników. Podkreślono także znaczenie działań edukacyjnych na rzecz wzmocnienia świadomości społecznej w zakresie wartości dziedzictwa krajobrazowego. Stwierdzono także, iż długofalowa ochrona żywego krajobrazu wsi potrzebuje aktywnego zaangażowania mieszkańców oraz wsparcia ze strony instytucji wspierających tożsamość lokalną.

Odłogowanie gruntów rolnych w Polsce w ujęciu przestrzenno-czasowym

Agricultural Land Abandonment in Poland: A Spatial-Temporal Perspective

dr Bernadetta Ortyl¹, prof. dr hab. Idalia Kasprzyk²

¹Katedra Ochrony Przyrody i Ekologii Krajobrazu, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: bortyl@ur.edu.pl

²Wydział Biotechnologii, Collegium Medicum, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: ikasprzyk@ur.edu.pl

Odłogowanie gruntów stanowi jeden z kluczowych czynników kształtujących współczesny krajobraz wiejski w Polsce. Pomimo wciąż istotnej roli rolnictwa w gospodarce, Polska jest jednym z krajów w Europie najbardziej podatnych na zaniechanie użytkowania gruntów rolnych. Skuteczne przeciwdziałanie temu zjawisku wymaga nie tylko identyfikacji jego przyczyn, ale także analizy przestrzennej i czasowej zmian w użytkowaniu gruntów. W wystąpieniu przedstawione zostaną wyniki dwóch uzupełniających się badań: ogólnokrajowej analizy obejmującej lata 2002–2020 oraz studium przypadku gminy Dukla położonej w Karpatach. Zarówno w skali kraju, jak i w badanej gminie, odnotowano wyraźny spadek powierzchni odłogów odpowiednio: z 9,7% do 1,2% i z 7,1% do 5,9%. Najważniejszymi czynnikami wpływającymi na ten proces okazały się dopłaty bezpośrednie oraz struktura agrarna gospodarstw rolnych. Wysokie wartości współczynników korelacji rangowej Spearmana (powyżej 0,5) pomiędzy udziałem gruntów odłogowanych a wspomnianymi zmiennymi potwierdzają istotny związek. Badania na poziomie gminy ujawniły różnice regionalne w kierunkach zmian użytkowania gruntów. W obszarach podgórskich zaobserwowano wzrost powierzchni gruntów odłogowanych, natomiast w terenach górskich – ich spadek. W obszarach górskich ograniczony potencjał do utrzymania się poza rolnictwem skłonił rolników do ponownego zagospodarowania ziemi. Wyniki badań nie potwierdziły powszechnego przekonania, że to czynniki środowiskowe są główną przyczyną odłogowania gruntów. Zarówno analiza ogólnokrajowa, jak i lokalna, wskazują na większe znaczenie czynników społeczno-ekonomicznych. Zebrane dane podkreślają, że skuteczność polityk rolnych zależy nie tylko od poziomu wsparcia finansowego, ale również od struktury agrarnej i lokalnych uwarunkowań. Wyniki te mogą posłużyć jako podstawa do opracowania efektywnych strategii planowania przestrzennego i zarządzania gruntami na obszarach peryferyjnych.

Kłokoczka południowa *Staphylea pinnata* L. jako tradycyjny element wiejskiej zieleni przydomowej w krajobrazie wyżyn i pogórzy Polski

European Bladdernut Staphylea Pinnata L. as a Traditional Element of Rural Backyard Greenery in The Upland And Foothill Landscape of Poland

dr inż. Łukasz Piechnik

Instytut Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk, e-mail: l.piechnik@botany.pl

W krajobrazie dawnej polskiej wsi nierzadkim zjawiskiem było pozyskiwanie z naturalnych siedlisk dziko rosnących roślin w celu ich uprawy w obrębie zagród. Do tej grupy roślin należały także nieliczne gatunki drzewiaste, a ich przykładem jest kłokoczka południowa (*Staphylea pinnata* L.). Celowe sadzenie tego krzewu przez ludność, często wynikało z motywacji estetycznych, kulturowych i religijnych. Nasiona kłokoczki południowej wykorzystywano do wyrobu różańców a sam krzew uważano za przynoszący szczęście. Roślina ta jest okazałym krzewem, który w Polskiej części zasięgu posiada zarówno stanowiska naturalne, jak i antropogeniczne. Gatunek osiąga w naszym kraju północną granicę zasięgu, występując głównie w buczynach i grądach. W Polsce na stanowiskach naturalnych podlega ścisłej ochronie prawnej. W referacie omówiono rolę kłokoczki południowej jako tradycyjnego składnika przydomowej zieleni wiejskiej w krajobrazie wyżyn i pogórzy Polski. Spośród 150 antropogenicznych stanowisk gatunku, większość występuje na obszarach wiejskich. Zwykle są to pojedyncze krzewy lub ich skupiska rosnące w otoczeniu budynków mieszkalnych ale także na ruinach zabudowań. Analiza rozmieszczenia stanowisk antropogenicznych wykazała, że koncentrują się one głównie w regionach wyżynnych i na pogórzach – m.in. na Wyżynie Śląskiej, Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, Pogórzu Izerskim, Pogórzu Dynowskim i Roztoczu Środkowym. Zachowanie tych stanowisk jest nie tylko kwestią ochrony przyrody, ale i istotnym elementem dziedzictwa kulturowego polskiej wsi. Autor referatu zastosował nowatorskie podejście badawcze, integrując dane terenowe, wywiady z mieszkańcami z analizą LIDAR, map historycznych, zdjęć Street View oraz Citizen Science. Zgromadzony materiał stanowi podstawę do dalszych badań nad pochodzeniem i genetyczną strukturą populacji kłokoczki południowej, a także do podejmowania działań konserwatorskich i edukacyjnych w celu zachowania tej unikalnej rośliny w krajobrazie kulturowym Polski.

Krajobraz utracony. Nieistniejący folwark w Bezmiechowej w świetle XVIII-wiecznego opisu źródłowego – studium przypadku

Lost Landscape: the Non-Existent Manor Farm in Bezmiechowa in the Light Of The 18th-Century Source Description – a Case Study

prof. dr hab. Michał Proksa, dr Monika Zub

Katedra Urbanistyki i Architektury, Wydział Budownictwa, Inżynierii Środowiska i Architektury,
Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, e-mail: mipro@prz.edu.pl, mz@prz.edu.pl

Przedmiotem wystąpienia jest założenie folwarczne w Bezmiechowej koło Leska, obecnie nieistniejące, którego układ przestrzenny został odtworzony na podstawie XVIII-wiecznego opisu źródłowego (inwentarza) sporządzonego przy okazji oddawania folwarku w dzierżawę.

W referacie omówiono krótko dzieje miejscowości, przedstawiono ogólny plan folwarku, przeprowadzono analizę architektoniczno-budowlaną obiektów wchodzących w skład założenia: dwóch budynków mieszkalnych oraz grupy zabudowań gospodarczych, a także należących do zespołu folwarcznego budynków produkcyjno-usługowych (dwie karczmy, gorzelnia, młyn), zaakcentowano także kwestie związane z obronnością. Podjęto ponadto próbę graficznego przedstawienia programów przestrzenno-użytkowych wybranych budynków, a także ustalenia lokalizacji folwarku na podstawie XVIII- i XIX-wiecznych map topograficznych.

Folwark w Bezmiechowej jest przykładem XVIII-wiecznego zespołu mieszkalno-gospodarczego, który może być potraktowany jako reprezentatywny dla tej grupy zabudowy i jej miejsca w historycznym krajobrazie wiejskim.

Przemiany krajobrazu wiejskiego w południowej części powiatu myślenickiego od roku 1900 do współczesności

Changes of the rural landscape in the southern part of the Myślenice Country from 1900 to the present

dr Piotr Sadowski

Instytut Nauk Humanistycznych i Turystyki, Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Targu,
e-mail: piotr.sadowski@ans-nt.edu.pl

Południowa część powiatu myślenickiego (w granicach z 1999 roku) obejmuje cztery gminy – Tokarnia, Pcim, Lubień i Wiśniowa – o łącznej powierzchni 232 km², położone całkowicie lub częściowo (gm. Wiśniowa) w górskich regionach Beskidu Średniego i Beskidu Wyspowego. Obszar ten był zagospodarowywany od średniowiecza i miał charakter rolniczy, z czym wiązało się wylesienie górskich stoków w celu pozyskania terenów pod uprawy i wypas zwierząt. Od przełomu XIX i XX w. postępowały przemiany kulturowe i gospodarcze, które spowodowały stopniową zmianę krajobrazu wsi. Ich dynamika zwiększyła się po II wojnie światowej, początkowo powodując przeobrażenie dotychczasowego, tradycyjnego stylu architektury wiejskiej i wprowadzenie nowych form zagospodarowania terenu. Niemniej jednak, aż do ostatniej dekady XX w. krajobraz omawianych gmin zachował charakter rolniczy i był harmonijny, co sprzyjało równoległemu rozwojowi funkcji turystycznych.

Na przełomie XX i XXI w. doszło na tym terenie do rozbudowy infrastruktury, na czele z budową drogi ekspresowej S7 (2004-2022), wytyczenia nowych, wielkoobszarowych terenów usług komercyjnych, a także przeznaczenia nowych terenów dla osadnictwa. Upadek tradycyjnego rolnictwa, spowodowany przesunięciem ludności do pracy w sektorze usługowym, przyczynił się do sukcesji roślinności na dawne tereny użytków rolnych. Bliskość Krakowa i łatwa dostępność komunikacyjna spowodowały przyspieszenie procesów osadniczych, które dotknęły m.in. obszary predestynowane do rozwijania innych funkcji, w tym turystyki. Wraz z zarastaniem widokowych polan, spowodowało to degradację części walorów turystycznych.

Przemiany krajobrazu wiejskiego nie zachodzą jednak na tym obszarze równomiernie. W największym stopniu dotknęły gminę Pcim (szczególnie dolinę Raby), natomiast w kilku miejscowościach gmin Lubień i Wiśniowa, w Beskidzie Wyspowym, są one mniej widoczne. Nie zawsze też są jednoznacznie postrzegane jako zagrożenie dla funkcji turystycznych tej części Karpat.

Z Rzeszowa za Czarną i znów do Rzeszowa. Historia przemian krajobrazu wsi Zaczernie

From Rzeszow Beyond the Black river and back to Rzeszow again. A history of the transformation of the Landscape of the Village of Zaczernie

dr Karol Skrobacz

Wydział Biotechnologii, Collegium Medicum, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: kskrobacz@ur.edu.pl

Zaczernie to wieś położona kilka kilometrów od centrum Rzeszowa i granicząca administracyjnie ze stolicą województwa podkarpackiego. Z roku na rok jej wiejski a zarazem rolniczy charakter coraz bardziej skupia się wyłącznie w Muzeum Regionalnym, zlokalizowanym w domu ludowym. Wieś staje się miejscem budowy kolejnych domów jedno- i wielorodzinnych, a na jej terenach inwestycyjnych lokowane są kolejne przedsiębiorstwa.

Na stronach Urzędu Gminy Trzebownisko jest reklamowana jako miejscowość atrakcyjna dla inwestorów. Argumentami przemawiającymi za jej rozwojem w tym kierunku jest „wyposażenie Zaczernia w media, dobre drogi dojazdowe oraz bliskie sąsiedztwo miasta wojewódzkiego”.

Według władarzy wsi gwarantuje to jej rozwój. Ale, czy jest tak na pewno?

Wiejski krajobraz wsi zmienił się w typowy dla miejscowości położonych w pobliżu dużych aglomeracji. Rośliny uprawne, miedze i stare drzewa zastępują domki jednorodzinne z przyszyżonymi trawnikami i tujami, a otwarty krajobraz zaburzają budowane przez deweloperów szeregowki. Czy jednak cała wieś jest podbita przez patodeweloperkę? Nie! Chociaż powierzchnia gruntów ornych ulega zmniejszeniu wciąż jest tu miejsce dla małoobszarowego rolnictwa.

W studium przypadku wsi Zaczernie przedstawione zostaną jej przemiany na przestrzeni ostatnich lat, ich przyczyny i prognozy rozwoju.

Odporność na wnikanie kenofitów w modelowej zlewni pogórskiej (Pogórze Wiśnickie, Karpaty Zachodnie)

Resistance to Kenophyte Penetration in a Model Foothill Catchment (Wiśnickie Foothills, Western Carpathians)

dr hab. Alina Stachurska-Swakoń, prof. UJ¹, dr inż. Mariusz Klimek²,
dr inż. Mateusz Sobucki³

¹Institut Botaniki, Wydział Biologii, Uniwersytet Jagielloński,

e-mail: alina.stachurska-swakon@uj.edu.pl

²Stacja Naukowa Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ im. L. Kaszowskiego
w Łazach, Wydział Geografii i Geologii, Uniwersytet Jagielloński, e-mail: mariusz.klimek@uj.edu.pl

³Zakład Geomorfologii, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Wydział Geografii
i Geologii, Uniwersytet Jagielloński, e-mail: mateusz.sobucki@uj.edu.pl

Rozprzestrzenianie się gatunków obcego pochodzenia jest obecnie zjawiskiem dotyczącym całego globu i wszystkich typów środowisk przyrodniczych. W ostatnich dekadach nasila się ono jako następstwo możliwości szybkiego przemieszczania się ludności, usług transportowych, zmian w zagospodarowaniu przestrzennym, zmian klimatu. Poznanie mechanizmów zadomawiania w nowych lokalizacjach może wspomóc poszukiwania skutecznych sposobów zapobiegania ich lokalnemu rozprzestrzenianiu.

W niniejszych badaniach podjęto ocenę zależności występowania gatunków od warunków środowiskowych i form użytkowania w modelowej zlewni pogórskiej o rolniczym charakterze. Badania wykonywano w zlewni potoku Kubaleniec, w północnej części Pogórza Wiśnickiego (Karpaty Zachodnie). Zlewnia, o powierzchni 1,03 km² i przebiegu W-E, posiada zróżnicowane formy użytkowania: grunty orne to 69,3% powierzchni, łąki i pastwiska 20,4%, lasy 0,5%. Jej cechą charakterystyczną jest łanowy układ gruntów, który przetrwał od średniowiecza: długie i wąskie działki oddzielone miedzami, orane zgodnie ze spadkiem terenu; zabudowania wsi znajdują się na południowej wierzchołku, a północna jest porośnięta lasem. Taki typ zlewni oddalonej od dużych aglomeracji stwarza niepowtarzalną okazję do badań przyrodniczych.

Badania oparto na siatce kwadratów 100 m x 100 m (system MGRS) Stacji Bazowej Pogórze Karpackie w ramach Zintegrowanego Monitoringu Środowiska Przyrodniczego.

Zlewnia zachowała charakter mało zmieniony obecnością roślin obcego pochodzenia. Najczęściej występowały *Solidago canadensis* i *S. gigantea* w układzie pasowym miedz. Na użytkowanych polach powszechny był *Echinochloa crus-gali*, rzadziej *Galinsoga ciliata* i *Oxalis fontana*. Spośród gatunków drzewiastych często występował *Juglans regia*, w postaci młodych okazów na miedzach i w zaroślach. Inne gatunki drzewiaste występowały rzadko w przypotokowych zadrzewieniach. *Rhus typhina*, *Padus serotina*, *Partenocissus inserta* miały pojedyncze notowania wybitnie związane z zabudowaniami gospodarczymi.

Wpływ przekształceń użytkowania gruntów na zanikanie ptaków krajobrazu rolniczego na terenie podmiejskim Rzeszowa

The Impact of Land Use Transformations on the Decline of Farmland Birds in the Suburban Area of Rzeszów

mgr Magdalena Staś, dr inż. Jerzy Michalczuk

Katedra Ochrony Przyrody i Ekologii Krajobrazu, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski,
e-mail: stas.magdalena01@gmail.com, jmichalczuk@ur.edu.pl

Badania przeprowadzone w latach 2008–2024 miały na celu ocenę zmian liczebności ptaków krajobrazu rolniczego w strefie podmiejskiej Rzeszowa. Analizą objęto wyniki Monitoringu Pospolitych Ptaków Lęgowych z powierzchni 1 km² (kod SE01), obejmującej fragmenty wsi Trzebownisko i Nowa Wieś położonych na północ od miasta. Założono, że zmniejszanie się areалу gruntów rolnych wpływa negatywnie na liczebność gatunków typowych dla terenów otwartych, natomiast rozwój zabudowy i infrastruktury sprzyja wzrostowi populacji gatunków synantropijnych. W tym celu, z wykorzystaniem ortofotomap i programu QGIS 3.40, przeprowadzono analizę map historycznych, ustalając zmiany w użytkowaniu gruntów w ostatnich latach. Wyniki wskazują, że regres populacji czajki *Vanellus vanellus*, pliszki żółtej *Motacilla flava* czy skowronka *Alauda arvensis* jest silnie powiązany z ubytkiem gruntów ornich na badanej powierzchni. Jednocześnie wzrost liczebności odnotowano u gatunków synantropijnych, takich jak bażant *Phasianus colchicus*, kopcuszek *Phoenicurus ochruros*, kos *Turdus merula*, oknówka *Delichon urbicum*, pierwiosnek *Phylloscopus collybita*, sierpówka *Streptopelia decaocto* czy śpiewak *Turdus philomelos*. Czynnikiem wpływającym pozytywnie na ich liczebność były rozwój obszarów zabudowanych i przydomowych ogrodów, jak również zwiększająca się powierzchnia terenów trawiastych i zadrzewień. Wśród gatunków korzystających z tych zmian znalazły się także pokląskwa *Saxicola rubetra*, kapturka *Sylvia atricapilla* i sroka *Pica pica*. W świetle zachodzących przekształceń można przypuszczać, że dalszy rozwój zabudowy doprowadzi do całkowitego zaniku ptaków krajobrazu rolniczego w strefie podmiejskiej Rzeszowa.

Zmiany roślinności segetalnej w ciągu 50 lat na terenie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego

Changes in Segetal Vegetation Over 50 Years in Czarnorzecko-Strzyżowski Landscape Park

dr Maria Ziaja

Zakład Turystyki i Rekreacji, Wydział Nauk o Kulturze Fizycznej, Collegium Medicum,
Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: mziaja@ur.edu.pl

Charakter krajobrazu rolniczego w ciągu ostatnich dziesięcioleci uległ znacznym przekształceniom. Zmienił się z tradycyjnego (z udziałem małych pól uprawnych i łąk) na wielkoobszarowe z monokulturą upraw. Stosowanie nowych technologii, uproszczona agrotechnika, intensywne nawożenie oraz powszechne stosowanie herbicydów powoduje zmiany w szacie roślinnej i przyczynia się do zmniejszenia różnorodności flory. Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy (woj. podkarpackie, SE Polska) utworzony w 1993 roku ma charakter rolniczo-leśny i obejmuje najcenniejsze fragmenty Pogórza Strzyżowskiego i Dynowskiego. Badania prowadzono w latach 2014-2022 celem ich było określenie zmian we florze i zbiorowiskach segetalnych jakie nastąpiły po 50 latach. Za materiał porównawczy posłużyły dane z lat 70-tych XX wieku (udostępnione przez prof. K. Towpasz). Podstawę analizy stanowiły 144 zdjęcia fitosocjologiczne z okresu pierwszego oraz 102 zdjęcia z drugiego okresu. W obydwu okresach obserwacji występowało łącznie 237 gatunków chwastów. W pierwszym okresie badań zanotowano 216 gatunków, a w drugim 154. Na podstawie przeprowadzonych porównań stwierdzono, że liczba gatunków zmniejszyła się o 62, zaś w drugim okresie badań nie potwierdzono 83 gatunków. Spośród gatunków które ustąpiły 8 znajduje się na *Polskiej czerwonej liście paprotników i roślin naczyniowych* (Kaźmierczakowa 2016), są to: z kategorią EN (zagrożony) – *Ranunculus arvensis*, z kategorią VU (narażony) – *Allium scorodoprasum*, z kategorią NT (bliski zagrożenia) – *Agrostemma githago*, *Centunculus minimus*, *Neslia paniculata*, *Valerianella dentata*, z Kategorią DD (stopień zagrożenia nieokreślony) – *Myosotis discolor*, *Veronica polita*. Obserwacje porównawcze wykonane po pięciu dekadach wykazały zmiany w składzie gatunkowym zbiorowisk zbóż i roślin okopowych. Na przestrzeni lat zauważono wyraźny spadek liczebności gatunków w zbiorowiskach. Obecne fitocenozy mają często charakter przejściowy i uproszczony skład gatunkowy przez co trudno jednoznacznie zaklasyfikować je do rangi zespołu. W obrębie upraw zbożowych zanotowano dwa zespoły i jedno zbiorowisko (*Vicietum tetraspermae* postać typowa, *Vicietum tetraspermae* postać uboga, *Aphano-Matricarietum*, zbiorowisko *Vicietum tetraspermae-Aphano-Matricarietum*), w porównaniu do wcześniejszych badań nie potwierdzono zespołów *Papaveretum argemones* i *Lathyro-Melandrietum noctiflori*. W uprawach okopowych zaobserwowano dwa zespoły (*Echinochloo-Setarietum* postać typowa, *Echinochloo-Setarietum* postać z *Galinsoga parviflora* oraz *Galinsogo-Setarietum*), nie udało się zaś potwierdzić *Lamio-Veronicetum polite* i *Oxalido-Chenopodietum polyspermi*.

**PLANOWANIE PRZESTRZENNE
I OCHRONA KRAJOBRAZU WIEJSKIEGO**

Rola zielonych pierścieni w zachowaniu krajobrazu wiejskiego wokół miast

The Role of Urban Green Belts in Preserving Rural Landscape

dr hab. Agata Cieszewska, prof. SGGW

Katedra Architektury Krajobrazu, Instytut Inżynierii Środowiska, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska,
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, e-mail: agata_cieszewska@sggw.edu.pl

Zielone pierścienie od przeszło stu lat stosowane są jako instrument planistyczny w celu kontrolowania rozwoju stref podmiejskich oraz ochrony krajobrazów wiejskich. Stanowią je tereny otwarte (las, wody, tereny rolne) o znikomym udziale zabudowy. Pełnią one zarówno funkcje przyrodnicze (ochrona zasobów wodnych, poprawa jakości powietrza), rekreacyjne jak i gospodarcze (np. produkcja żywności) obecnie rozumiane w kontekście usług ekosystemowych. Rozwiązania z wykorzystaniem zielonych pierścieni stosowane są w wielu krajach na świecie. W Polsce jednak ich wdrażanie napotyka na trudności, głównie z powodu niewystarczających ram prawnych. W Polsce rozwój stref podmiejskich jest bardzo dynamiczny i niejednokrotnie przyjmuje patologiczne formy. Rozwój nowej zabudowy zachodzi w ich obrębie poprzez: (1) rozpraszanie zabudowy (w przypadku zabudowy o charakterze indywidualnym), co prowadzi w konsekwencji do tzw. efektu konfetti, (2) poprzez kształtowanie zwartej zabudowy w oparciu o istniejące układy działek rolnych, bez wcześniejszego scalenia gruntów i zaprojektowania funkcjonalnej struktury urbanistycznej. Obie te praktyki zaburzają strukturę krajobrazu na styku miasta i wsi, negatywnie wpływając zarówno na środowisko, jak i na życie społeczne. W rezultacie nowa zabudowa pochłania coraz większe obszary, mimo że dane demograficzne wskazują na wyraźny spadek liczby ludności – zarówno w małych i średnich miastach, jak i w dużych ośrodkach. Zielony pierścień jako instrument planistyczny został formalnie wprowadzony w Polsce w ramach *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*. W planach zagospodarowania przestrzennego województw przyjmował on różne formy: (1) ogólnych zaleceń pozostawiania terenów wolnych od zabudowy wokół większych miast, (2) fizycznego wyznaczenia granic takich obszarów, (3) wskazania obszarów o wysokim potencjale do utworzenia zielonego pierścienia – czasem wyłącznie w opracowaniach ekofizjograficznych, a innym razem także w ramach planu zagospodarowania przestrzennego województwa. Mimo to zapisy te pozostają w większości martwe – brakuje bowiem przepisów umożliwiających wdrażanie zielonych pierścieni na niższych szczeblach planowania, zwłaszcza w skali gminy. W niniejszej prezentacji przedstawiono główne cechy i funkcje zielonych pierścieni – koncepcji, która w Polsce wciąż wydaje się niedostatecznie rozpoznawalna – oraz przegląd obecnych planów zagospodarowania przestrzennego województw podejmujących próby jej wdrożenia. Zainteresowanie tym zagadnieniem nie słabnie, szczególnie w kontekście narastających problemów środowiskowych (takich jak utrata zasobów wodnych, zagrożenia powodziowe, niska jakość powietrza, spadek bioróżnorodności) oraz społecznych (np. niedobór terenów rekreacyjnych, zwłaszcza w małych i średnich miastach). Obecnie tematyka ta została podjęta również w Sejmie RP w ramach prac Parlamentarnego Zespołu ds. Zielonych Pierścieni.

Jak planowanie przestrzenne nie działa w Karpatach Polskich. O ignorowaniu wiedzy przyrodniczej w lokalizacji zabudowy

How Spatial Planning Does Not Work in The Polish Carpathians. On Ignoring Environmental Knowledge in The Location of Buildings

dr Agata Ćwik

Katedra Ochrony Przyrody i Ekologii Krajobrazu, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: acwik@ur.edu.pl

Współczesny krajobraz Karpat Polskich doświadcza intensywnych zmian związanych z jednej strony z procesami naturalnymi, jak sukcesja wtórna na tereny porolne, a z drugiej strony przekształceń antropogenicznych polegających na rozwoju osadnictwa. Niedostatek terenów optymalnych dla zainwestowania, a także inne czynniki sprawiają, że nowe budynki powstają w miejscach do tego nieodpowiednich, zwiększając ryzyko strat ekonomicznych, społecznych i środowiskowych. W tym kontekście głównym sposobem zapobiegania im powinien być właściwie prowadzony proces planowania przestrzennego. W przeprowadzonych badaniach testowano hipotezę mówiącą, że większe pokrycie planistyczne sprzyja spadkowi liczby przypadków niewłaściwej lokalizacji zabudowy. Wykorzystując techniki GIS oraz przyjmując wskaźniki chaosu przestrzennego przeanalizowano do 238 gmin karpaccich pod kątem stopnia naruszania barier przyrodniczych w lokalizacji zabudowy. Zbadano rozproszenie osadnictwa, lokalizację budynków w obszarach osuwiskowych i zagrożonych ruchami masowymi lub powodzią, lokalizację budynków na zbyt stromych stokach i w obszarach o niekorzystnych warunkach klimatycznych. W celu analizy relacji między wskaźnikami chaosu przestrzennego a sytuacją planistyczną gmin zastosowano nieparametryczny test korelacji rang Spearmana oraz analizę składowych głównych (PCA). Wyniki badań wskazują, że planowanie przestrzenne w Karpatach Polskich nie spełnia swojej roli, ponieważ istotne błędy lokalizacyjne mają miejsce w terenach o znaczącym pokryciu planistycznym. Remedium na tą sytuację mogłoby stanowić wprowadzenie wymogu posiadania uprawnień do tworzenia *opracowań ekofizjograficznych* oraz działalność edukacyjna skierowana do władz i społeczności lokalnych na temat skutków ekonomicznych, społecznych i przyrodniczych powodowanych przez niewłaściwe decyzje lokalizacyjne. Być może wyniki te powinny być także inspiracją do opracowania i wdrożenia specjalnej strategii rozwoju przestrzennego Karpat Polskich, która mogłaby być osadzona w Konwencji Karpacciej.

Wieś w cieniu miasta – suburbanizacja i jej wpływ na przestrzeń wiejską

The Village in The Shadow of The City – Suburbanization and its Impact on The Rural Space

dr inż. arch. Joanna Dudek, mgr inż. arch. Jakub Dudek

Katedra Urbanistyki i Architektury, Wydział Budownictwa, Inżynierii Środowiska i Architektury,
Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, e-mail: jdudek@prz.edu.pl, j.dudek@prz.edu.pl

Suburbanizacja stanowi jedno z najbardziej wyraźnych zjawisk przekształcających współczesny krajobraz wiejski w Polsce. Proces ten polega na migracji ludności miejskiej na tereny wiejskie, głównie na peryferiach dużych aglomeracji miejskich. Najbardziej zauważalnym aspektem tego procesu jest rozwój zabudowy mieszkaniowej o cechach typowych dla miast. Jedną z nich jest tzw. zabudowa łańcowa.

Zabudowa łańcowa jest wynikiem parcelacji dawnych wąskich i długich pól uprawnych. Powstaje zazwyczaj wzdłuż jednej drogi dojazdowej, często bez dostatecznej infrastruktury technicznej i społecznej. Krajobraz wiejski, który dawniej cechowała regionalna zabudowa i klarowny podział gruntów rolnych, ulega fragmentacji. Znikają tradycyjne układy siedliskowe, a nowe osiedla powstają w sposób chaotyczny i przypadkowy, bez uwzględnienia kontekstu całej miejscowości. Zabudowa łańcowa burzy czytelność przestrzeni wiejskiej oraz prowadzi do utraty wartości estetycznych, przyrodniczych i kulturowych krajobrazu.

Zjawisko to można interpretować jako rezultat braku koherentnej polityki przestrzennej. Konieczne jest opracowanie narzędzi umożliwiających zahamowanie niekontrolowanej suburbanizacji i wprowadzenie ładu przestrzennego. Warto promować formy zabudowy odwołujące się do tradycyjnych struktur wiejskich. Takie podejście wspiera ochronę krajobrazu kulturowego i przyrodniczego oraz sprzyja racjonalnemu zagospodarowaniu przestrzeni.

Niezbędna jest również edukacja społeczności lokalnej oraz decydentów w zakresie długoterminowych konsekwencji niekontrolowanego rozwoju przestrzennego. Wyłącznie świadome i zrównoważone podejście do suburbanizacji jest w stanie zabezpieczyć krajobraz wiejski przed jego degradacją.

Suburbanizacja obszarów wiejskich, w tym zabudowa łańcowa, stanowi zjawisko wymagające niezwłocznej diagnozy oraz podejmowania odpowiedzialnych decyzji planistycznych. Jedynie dzięki temu wieś może zachować swoją tożsamość, a jej krajobraz – integralność i czytelność.

Zmiany zagospodarowania przestrzennego a ochrona krajobrazu wiejskiego w warunkach presji inwestycyjnej i zmian klimatu: przykład gmin nadmorskich

Spatial Development Changes and The Protection of Rural Landscape Under Investment Pressure and Climate Change: A Case of Coastal Municipalities

mgr Natalia Glowienke, dr Sylwia Horska-Schwarz

Zakład Badań Krajobrazu i Kształtowania Środowiska, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański,
e-mail: n.glowienke.757@studms.ug.edu.pl, sylwia.horska-schwarz@ug.edu.pl

Krajobraz wiejski gmin nadmorskich narażony jest na znaczną presję inwestycyjną oraz nasilające się skutki zmian klimatu. Od wielu lat obserwuje się dużą presję związaną z coraz intensywniejszym zagospodarowywaniem strefy brzegowej. Brak doprecyzowanych przepisów prawnych z zakresu planowania przestrzennego oraz słabe egzekwowanie prawa prowadzą do pogłębienia tego problemu. Skutki zmian klimatu będą prowadzić do intensyfikacji procesów abrazji oraz do wzrostu częstotliwości i intensywności powodzi sztormowych. Istotnym problemem gmin nadmorskich jest nadmierna presja turystyczna, zwłaszcza w sezonie letnim, która prowadzi do dalszej transformacji przestrzeni i zmian cech krajobrazu wiejskiego. Celem badań było ukazanie tendencji zmian w zagospodarowaniu przestrzennym obszarów wiejskich, wskazanie miejsc najbardziej narażonych na skutki zmian klimatu oraz poznanie opinii mieszkańców na temat głównych zagrożeń występujących na obszarze badań. W ramach prowadzonych badań przeanalizowano materiały kartograficzne, w tym mapy archiwalne na podstawie których przedstawiono zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym od 1970 roku. Istotnym aspektem badań była analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, której celem była identyfikacja terenów przeznaczonych pod zabudowę w obrębie pasa technicznego. Dokonano również analizy map zagrożenia powodziowego, wskazując obszary istniejącej zabudowy znajdujące się w strefach ryzyka wystąpienia powodzi. Analizy wykonano przy użyciu oprogramowania QGIS, co pozwoliło zarówno na ukazanie zmian w zagospodarowaniu przestrzennym, jak i na identyfikację miejsc newralgicznych – miejsc szczególnie narażonych na skutki zmian klimatu. Dodatkowo przeprowadzono badanie ankietowe wśród mieszkańców, mające na celu ocenę stopnia świadomości na temat zagrożeń oraz wskazanie problemów, które, w ich ocenie, wymagają pilnych działań ze strony władz lokalnych.

Campingi na terenach wiejskich – kontekst urbanistyczny, a aktywizacja wsi

Campings in Rural Areas – Urban Context and Rural Revitalization

mgr inż. arch. Alicja Józwiakowska

Katedra Urbanistyki i Architektury, Wydział Budownictwa, Inżynierii Środowiska i Architektury,
Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, e-mail: a.jozwiakows@prz.edu.pl

Plakat dotyczy analizy urbanistycznego położenia campingów na terenach wiejskich w kontekście ich wpływu na lokalną aktywizację społeczno-gospodarczą. Celem jest ocena, w jaki sposób lokalizacja obiektów campingowych względem struktury przestrzennej wsi wpływa na ich potencjał rozwojowy oraz zdolność generowania usług towarzyszących. Analizie poddano trzy wybrane campingi funkcjonujące w różnych typach układów, w tym camping w Gródku nad Dunajcem. Każdy z przypadków został przeanalizowany pod kątem: relacji obiektu z centrum miejscowości, dostępności komunikacyjnej, integracji z przestrzenią publiczną, warunków przyrodniczych, możliwości powiązania z lokalną ofertą turystyczną oraz wpływu na rozwój usług lokalnych. W ramach badań przeprowadzono analizę morfologiczną wybranych wsi, uwzględniając istniejące kierunki rozwoju przestrzennego, układ komunikacyjny oraz strukturę funkcjonalną. Oceniono również wpływ campingów na lokalny rynek pracy, rozwój drobnych usług oraz inicjatyw społecznych. Przedstawiono zależność pomiędzy jakością lokalizacji campingów a ich skutecznością w aktywizowaniu społeczności wiejskiej. Wnioski z analizy wskazują, że campingi zlokalizowane w sposób zintegrowany z układem przestrzennym wsi mają większy potencjał w zakresie wspierania rozwoju lokalnego niż obiekty peryferyjne i słabo powiązane z infrastrukturą. Omawiane przykłady pokazują, że właściwe planowanie lokalizacji obiektów turystycznych może stanowić istotne narzędzie w procesie rewitalizacji i rozwoju obszarów wiejskich.

Rola biogazowni rolniczych jako elementu zrównoważonego rozwoju w krajobrazie wiejskim

The Role of Agricultural Biogas Plants in Sustainable Rural Development

dr hab. inż. Justyna Koc-Jurczyk, prof. UR

Katedra Gleboznawstwa, Chemii Środowiska i Hydrologii, Instytut Nauk Rolniczych,
Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski,
e-mail: jkoc@ur.edu.pl

Biogazownie rolnicze łączą potrzeby rolnictwa z ochroną środowiska i lokalnym bezpieczeństwem energetycznym. W dobie rosnącego zapotrzebowania na energię oraz konieczności ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, stanowią one innowacyjne i ekologiczne rozwiązanie. Biogaz produkowany w procesie fermentacji, przy wykorzystaniu odpadów organicznych (gnojowica, obornik, resztki roślinne, odpady spożywcze itp.), może zostać wykorzystany do wytwarzania energii elektrycznej i ciepła, a pozostałość pofermentacyjna stanowi wartościowy nawóz organiczny.

Z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju, biogazownie rolnicze przynoszą szereg korzyści:

– **Środowiskowe:** redukują emisję metanu z obornika i gnojowicy, ograniczają odory, zmniejszają zużycie nawozów mineralnych oraz pomagają zagospodarować odpady organiczne.

– **Spoleczne:** wspierają lokalną gospodarkę, tworzą miejsca pracy na obszarach wiejskich oraz zwiększają niezależność energetyczną gospodarstw rolnych.

– **Ekonomiczne:** umożliwiają rolnikom dywersyfikację źródeł dochodu, obniżają koszty energii oraz pozwalają na bardziej efektywne gospodarowanie zasobami.

Rozwój biogazowni rolniczych wpisuje się w cele polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej oraz Agendy 2030 ONZ, promującej zrównoważoną produkcję i konsumpcję. Biogazownie rolnicze to nie tylko nowoczesne technologie energetyczne, ale także, realne narzędzie wspierające transformację w kierunku bardziej zrównoważonego i odpowiedzialnego rolnictwa. Integracja technologii biogazowych z ochroną i racjonalnym zarządzaniem zasobami naturalnymi może w istotny sposób wspierać transformację wsi w kierunku trwałej równowagi ekologiczno-gospodarczej.

Dofinansowano ze środków Ministra Nauki w ramach Programu „Regionalna inicjatywa doskonałości”. Umowa nr RID/SP/0010/2024/1

Czy dziedzictwo historyczne wspiera ochronę przyrody? Znaczenie parków dworskich dla ochrony dziuplaków w krajobrazie rolniczym

Does Historical Heritage Support Nature Conservation? The importance of Manor Parks for the Protection of Cavity Nesters in an Agricultural Landscape

dr inż. Jerzy Michalczuk, mgr inż. Monika Michalczuk,

Katedra Ochrony Przyrody i Ekologii Krajobrazu, Instytut Nauk Rolniczych,
Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski,
e-mail: jmichalczuk@ur.edu.pl, mmichalczuk@ur.edu.pl

Parki dworskie są tradycyjnym elementem krajobrazów wiejskich Europy Środkowej. Jako dziedzictwo historyczne obejmują one stare drzewostany, które rzadko występują w innych synantropijnych zadrzewieniach, a nawet w lasach krajobrazu rolniczego. Jako siedliska o charakterze leśnym mogą stanowić ostoję dla wielu gatunków leśnych w wylesionym krajobrazie. W naszych badaniach, prowadzonych w krajobrazie rolniczym południowo-wschodniej Polski (2140 km²), oceniliśmy, czy parki dworskie mogą być cennym schronieniem dla leśnych specjalistów. W tym celu porównaliśmy częstość zasiedlania parków dworskich (n = 37) i parków „nie-dworskich” (n = 34) przez dzięcioły i wybrane dziuplaki wtórne w 2018 roku. Sprawdziliśmy też, czy lokalizacja parków oraz ich cechy siedliskowe, takie jak wymiary pni drzew, stan zdrowotny drzew, wpływają na obecność i bogactwo gatunkowe dziuplaków w tych dwóch typach drzewostanów. Wyniki pokazały, że parki dworskie są ważnymi ostojami dziuplaków, ponieważ były zasiedlane częściej niż parki „nie-dworskie” (odpowiednio 97% i 62%). Występowanie i bogactwo gatunkowe dziuplaków było pozytywnie powiązane z dużą powierzchnią drzewostanów w parkach. Aby parki dworskie mogły pełnić rolę odpowiednich ostoi dla dziuplaków, należy zachować w nich stare drzewa, zwłaszcza te w złym stanie zdrowotnym. Parki dworskie, jako europejskie dziedzictwo kulturowe i cenne atrakcje turystyczne, mogą wspierać ochronę różnorodności biologicznej w krajobrazie rolniczym.

Budownictwo modułowe jako przejaw współczesnych przekształceń na obszarach wiejskich – analiza SWOT

Modular Construction as a Manifestation of Contemporary Transformations in Rural Areas – SWOT Analysis

dr Agnieszka Podolak

Katedra Gleboznawstwa, Chemii Środowiska i Hydrologii, Instytut Nauk Rolniczych,
Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski,
e-mail: apodolak@ur.edu.pl

Współczesne przemiany obszarów wiejskich w Polsce coraz częściej obejmują nowe formy zabudowy, które znacząco wpływają na krajobraz kulturowy. Jednym z widocznych trendów w tym zakresie jest rozwój budownictwa modułowego – technologii umożliwiającej szybkie wznoszenie nowoczesnych obiektów mieszkalnych. W kontekście dynamicznych przemian krajobrazu wiejskiego, domy modułowe stają się coraz częstszym elementem nowoczesnej zabudowy. Ich obecność rodzi zarówno nowe możliwości, jak i wyzwania przestrzenne, estetyczne i społeczne. Aby kompleksowo ocenić potencjał tej formy budownictwa na obszarach wiejskich, przeprowadzono analizę SWOT (*Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats*), na przykładzie **gminy Lubenia (woj. podkarpackie)**, gdzie lokalna firma od kilku lat realizuje budowę domów modułowych w otwartym krajobrazie wiejskim uwzględniającą kluczowe aspekty związane z ich lokalizacją, technologią oraz oddziaływaniem na krajobraz kulturowy.

Wśród mocnych stron analizowanego zagadnienia wskazano m.in. szybki czas realizacji, energooszczędność i elastyczność projektową, które czynią budownictwo modułowe atrakcyjnym ekonomicznie i funkcjonalnie. Słabe strony dotyczą przede wszystkim niskiej spójności z tradycyjnym charakterem architektury wiejskiej oraz potencjalnych problemów z trwałością i percepcją społeczną tych obiektów. Zidentyfikowano także istotne szanse, takie jak wspieranie zrównoważonego rozwoju, rewitalizacja wsi czy możliwość wprowadzenia nowych modeli zamieszkania. Równocześnie dostrzeżono zagrożenia wynikające z braku odpowiednich regulacji planistycznych, ryzyka degradacji krajobrazu kulturowego i negatywnego odbioru społecznego. Analiza SWOT pozwala lepiej zrozumieć złożoność wprowadzania architektury modułowej na obszary wiejskie oraz podkreśla konieczność wyważonego podejścia – takiego, które łączy innowacyjność z poszanowaniem lokalnego dziedzictwa przestrzennego.

Dofinansowano ze środków Ministra Nauki w ramach Programu „Regionalna inicjatywa doskonałości”. Umowa nr RID/SP/0010/2024/1

Wpływ implementacji zapisów planów ogólnych na krajobraz wiejski

The Impact of Implementing General Plans on the Rural Landscape

dr inż. arch. Anna Sikora, prof. PRZ

Katedra Urbanistyki i Architektury, Wydział Budownictwa, Inżynierii Środowiska i Architektury,
Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, e-mail: sikora@prz.edu.pl

Zmiany w systemie prawnym w zakresie planowania przestrzennego niemal zawsze wywierają wpływ na fizyczne przekształcenia struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz krajobrazu miast i wsi. Tak jak reforma planowania przestrzennego wprowadzona ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 roku spowodowała stopniowo narastający chaos przestrzenny tak „wielka reforma planowania przestrzennego” z 2023 roku ma ten stan naprawić. Główną zmianą wprowadzaną za pomocą reformy jest to, że dotychczasowy dokument o charakterze kierunkowym jakim jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego (SUIKZP) ma zastąpić akt prawa miejscowego czyli opracowanie o nazwie Plan Ogólny Gminy (POG). Według obecnego prawodawstwa ma to nastąpić w połowie 2026 roku.

Należy zwrócić uwagę, że POG w przeciwieństwie do SUIKZP nie opiera się na autorskiej wizji projektanta ale na zautomatyzowanym algorytmie identyfikującym obszar uzupełnienia zabudowy. W znaczący sposób ograniczy to rozlewanie się zabudowy, szczególnie w obszarach wiejskich w których dominuje zabudowa ulicowa.

W artykule przedstawiono najważniejsze zmiany w zapisach aktów planistycznych poziomu gminnego i ich wpływ na przekształcenia krajobrazu wsi. Zestawiono elementy pozytywne zmian z negatywnymi skutkami reformy.

Między tradycją a unifikacją. Trwałość historycznych form w współczesnej zabudowie wsi gminy Trawniki

Between Tradition and Homogenization: The Persistence of Historical Forms in the Contemporary Rural Built Environment of the Trawniki Commune

dr inż. arch. Małgorzata Anna Sosnowska

Zakład Studiów Krajobrazowych i Gospodarki Przestrzennej, Katedra Łąkarstwa i Kształtowania Krajobrazu,
Wydział Agrobioinżynierii, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie,
e-mail: małgorzata.sosnowska@up.lublin.pl

Tradycyjna architektura lubelskich wsi stanowi cenny komponent krajobrazu kulturowego, jednak jej charakter stopniowo rozmywa się pod naporem współczesnych, ujednoczonych rozwiązań projektowych. Celem artykułu jest zbadanie, czy i w jaki sposób współczesne realizacje w wybranych wsiach gminy Trawniki odnoszą się do lokalnych form historycznych. Badanie obejmuje kwerendę archiwalną, inwentaryzację terenową budynków, rozpoznanie ich cech architektonicznych oraz wywiady z lokalną społecznością. Analizowane cechy architektury obejmują skalę zabudowy, geometrię dachów, stosowane materiały budowlane, detal architektoniczny, kolorystykę oraz układ przestrzenny zabudowy. Analiza jakościowa objęła sześć przypadków: trzy budynki zachowujące tradycję lokalną i trzy realizacje mieszkaniowe reprezentujące ogólnokrajową, neutralną stylistykę, niezakotwiczoną w kontekście wsi. Stwierdzono, iż motywy zakorzenione w lokalnej tradycji pojawiają się sporadycznie, głównie w kompozycji bryły i dachu, a ich obecność zależy od świadomości kulturowej inwestorów oraz możliwości skorzystania z usług rzemieślników i projektantów znających regionalne wzorce. Jednocześnie narastająca presja kosztowa i atrakcyjność globalnych trendów sprzyjają ujednoczeniu form architektonicznych i przestrzennych, co w dłuższej perspektywie zagraża różnorodności krajobrazu wiejskiego. Autorka wskazuje na konieczność wprowadzenia narzędzi planistycznych i edukacyjnych (katalogi detali, szkolenia rzemieślnicze, system zachęt finansowych), które wspierałyby zrównoważoną modernizację wsi przy jednoczesnym zachowaniu lokalnych wyróżników. Przedstawiona metodyka może stanowić punkt odniesienia dla analogicznych badań w innych gminach wiejskich.

Nieformalność w kształtowaniu wiejskich przestrzeni publicznych, na przykładzie terenów nadrzecznych w Polsce

Informality in the Shaping of Rural Public Places, Using The Example of Riverine Areas in Poland

dr Dawid Soszyński

Katedra Kształtowania i Projektowania Krajobrazu, Instytut Matematyki, Informatyki i Architektury Krajobrazu, Wydział Nauk Przyrodniczych i Technicznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II,
e-mail: dawid.soszynski@kul.pl

Nieformalność w kształtowaniu przestrzeni publicznej jest powszechną praktyką w krajach globalnego Południa podczas gdy w krajach globalnej Północy mówi się o niej głównie w kontekście nowych trendów, które od niedawna rozwijają się w wielkich metropoliach. Tymczasem niewiele wiadomo o tym zjawisku w odniesieniu do terenów wiejskich. Niniejszy referat jest prezentacją praktyk nieformalnych stosowanych w tworzeniu wiejskich przestrzeni publicznych, na przykładzie terenów nadrzecznych w Polsce. Głównym celem było wskazanie wad i zalet rozwiązań o różnym stopniu nieformalności a także motywów podejmowania takich działań w realiach polskiej wsi. Poszukiwane były również rozwiązania optymalne dedykowane obszarom wiejskim. Wyniki, które zaprezentowane zostaną na konferencji są efektem badań zrealizowanych na terenach nadrzecznych Brdy, Noteci i Wieprza. W pierwszym etapie prac na 100 kilometrowym odcinku każdej z tych rzek przeprowadzono szczegółową inwentaryzację obiektów i miejsc rekreacyjnych. W drugim etapie, spośród 413 zinwentaryzowanych miejsc, wybrano 44, dla których przeprowadzono częściowo skategoryzowane wywiady zogniskowane. Rozmówcami byli twórcy i opiekunowie miejsc oraz lokalni liderzy i społecznicy. Wywiady i analizy dotyczyły zarówno oficjalnie tworzonych miejsc publicznych lub prywatnych jak i miejsc powstających w sposób nieformalny. W ten sposób możliwe było porównanie zarówno samych procesów tworzenia jak również ich efektów a także opinii twórców i użytkowników miejsc dotyczących zagadnienia nieformalności w kształtowaniu przestrzeni publicznej.

Reforma planowania ratunkiem dla krajobrazu?

Will Planning Reform Save the Landscape?

dr inż. arch. Natalia Stojak-Pomykacz

Pracownia Architektury Krajobrazu, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska,
Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski,
e-mail: nstojak@ur.edu.pl

Poster ma na celu przybliżenie głównych założeń reformy planowania i zagospodarowania przestrzennego, w kontekście przeciwdziałania problemowi „rozlewania się” zabudowy mieszkaniowej. Pokrótkce przedstawia się główne założenia reformy planistycznej z 2003 r. oraz sposób w jaki nadużywano ich wbrew intencji ustawodawcy, co doprowadziło do „rozlewania się” terenów zurbanizowanych. Charakteryzuje się również ów problem wraz z konsekwencjami dla samorządu, krajobrazu i środowiska przyrodniczego. Poster opisuje również środki zaradcze, które umieszczono w ustawie z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, w celu usunięcia problemu. Wskazuje się na obecnie występujące problemy i ich możliwe konsekwencje dla krajobrazu i ładu przestrzennego, wynikłe z zastosowania okresu przejściowego. Do opracowania wykorzystano kwerendę literatury przedmiotu i publicystyki dotyczącej tematu.

Parki podworskie jako ostoje bioróżnorodności w krajobrazie wiejskim

Manor Parks as Refuges of Biodiversity in the Rural Landscape

mgr inż. Aleksandra Wolanin, dr Tomasz Wójcik

Katedra Ochrony Przyrody i Ekologii Krajobrazu, Instytut Nauk Rolniczych,
Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski,
e-mail: a.wolanin405@wp.pl, twojczik@ur.edu.pl

Parki podworskie mogą być ostoją dla rzadkich i chronionych gatunków roślin. Wiele z tych obiektów, niegdyś przeznaczonych do odpoczynku i rekreacji, uległo zapomnieniu i zaniedbaniu, a tym samym procesom unaturalnienia, tworząc miejsca o bogatej bioróżnorodności. Występują w nich nie tylko w gatunki rodzime, ale także obce, nasadzone podczas ich zakładania w celach ozdobnych. Obecnie nadają one tym obiektom antropogeniczny charakter.

Głównym celem badań była analiza warunków siedliskowych oraz charakterystyka szaty roślinnej, ze szczególnym uwzględnieniem cennych elementów flory naczyniowej w parkach podworskich w miejscowościach Zmiennica i Humniska na Pogórzu Dynowskim.

Na obu stanowiskach przeprowadzono badania siedliskowe, w których analizowano pH i wilgotność gleby. Badania szaty roślinnej obejmowały florę i roślinność parków podworskich. Spisy florystyczne wykonywano przez cały sezon wegetacyjny w 2024 roku. W celu scharakteryzowania zbiorowisk roślinnych wykonano 20 zdjęć fitosocjologicznych o powierzchni 100 m².

W obu badanych obiektach występowały gleby świeże o odczynie obojętnym. Łącznie stwierdzono 148 gatunków roślin naczyniowych: w Zmiennicy 121 gatunków, natomiast w Humniskach 97 gatunków. W obu parkach odnotowano rośliny objęte ochroną częściową (odpowiednio 3 i 2 gatunki), spośród których czosnek niedźwiedzi *Allium ursinum* występował łanowo. Wysoką liczebność i duże pokrycie osiągały gatunki wskaźnikowe starych lasów (48 i 31 gatunków). Badane obiekty wyróżniały się również obecnością gatunków górskich (10 i 5 gatunków). Fitocenozy występujące w Zmiennicy zakwalifikowano do zespołu grądu subkontynentalnego *Tilio cordatae-Carpinetum betuli*, natomiast w Humniskach do związku *Carpinion betuli* w randze zbiorowiska z *Allium ursinum*.

Parki podworskie objęte tym badaniem są cennymi obiektami przyrodniczymi i historycznymi zasługującymi na ochronę. W Zmiennicy powinien zostać utworzony zespół przyrodniczo-krajobrazowy, ze względu na cenne fragmenty krajobrazu naturalnego, kulturowego oraz walory estetyczne. Ta forma ochrony przyczyniłaby się do zmniejszenia zagrożenia populacji *Allium ursinum*, a także ochrony cennej flory, roślinności grądowej oraz starodrzewia. Stanowisko w Humniskach również posiada wiele interesujących gatunków, jednak głównym punktem ochrony powinna być aleja lipowa, która jest idealnym materiałem na wieloobiektowy pomnik przyrody.

Ochrona przyrody i krajobrazu w Polsce

Nature and Landscape Protection in Poland

dr hab. Łukasz Zbucki prof. AB¹, prof. dr hab. Jerzy Solon²,
dr hab. Jarosław Balon³, prof. UJ, dr Sebastian Tyszkowski⁴

¹Zakład Zarządzania, Wydział Nauk Ekonomicznych, Akademia Bialska im. Jana Pawła II,
e-mail: l.zbucki@dyd.akademiabialska.pl

²Zakład Geoekologii, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego,
Polska Akademia Nauk, e-mail: j.solon@twarda.pan.pl

³Pracownia Geografii Fizycznej, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Wydział Geografii i Geologii,
Uniwersytet Jagielloński, e-mail: jaroslaw.balon@uj.edu.pl

⁴Zakład Zasobów Środowiska i Geozagrożeń, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania
im. Stanisława Leszczyckiego, Polska Akademia Nauk, e-mail: sebtys@wp.pl

Potrzeba ochrony przyrody i krajobrazu w Polsce jest bezdyskusyjna. Jej idea ewoluowała od ochrony pojedynczych gatunków do całościowych systemów przyrodniczych i krajobrazowych.

Ochrona krajobrazu w Polsce jest regulowana wieloma przepisami, które mają na celu zachowanie wartości przyrodniczych, kulturowych i estetycznych. Stanowi ważną część ochrony przyrody oraz planowania przestrzennego. Wiele aktów prawnych chroni krajobraz jedynie pośrednio, dlatego ochronę przyrody i krajobrazu łączy się, podkreślając znaczenie racjonalnego gospodarowania dla ochrony dziedzictwa i zrównoważonego rozwoju.

Na wielu obszarach Polski funkcjonuje jednocześnie kilka form terytorialnej ochrony przyrody, z różnymi jej celami. Zalety tego nakładania się to m.in. lepsza ochrona ekosystemów, ograniczenie działalności gospodarczej oraz powiązanie ochrony obiektów z ochroną krajobrazu. Wadami są wyższe koszty administracyjne i złożoność regulacji, które utrudniają zarządzanie.

**ZRÓWNOWAŻONA TURYSTYKA – SZANSA
CZY ZAGROŻENIE DLA FUNKCJI ROLNICZEJ?**

Wybrane elementy krajobrazu jako czynniki w wyborze miejsca uprawiania amatorskiego połowu ryb

Selected Landscape Elements as Factors in Choosing a Place for Amateur Fishing

dr hab. Łukasz Jurczyk, prof. UR

Katedra Gleboznawstwa, Chemii Środowiska i Hydrologii, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: ljurczyk@ur.edu.pl

Wędkarstwo jest jednym z najbardziej popularnych sposobów spędzania wolnego czasu na wolnym powietrzu, klasyfikowanym m.in. jako turystyka, i realizowanym często na obszarach wiejskich. Różnorodność poławianych gatunków ryb, charakteryzujących się różnymi preferencjami środowiskowymi, pociąga za sobą bogactwo technik połowu, oraz wybieranych przez wędkarzy łowisk. Wędkarze podejmują też swoją aktywność z różnych pobudek, zawsze jednak w jakimś otoczeniu, które może stanowić również ważny element wyboru miejsca połowu. Z drugiej strony, wędkarstwo wywiera też wyraźny wpływ na środowisko, a przynajmniej w przypadku części technik połowu można zakładać, że wędkarze mają realny wpływ na kształtowanie krajobrazu nad wodą.

W danych zebranych z forów internetowych gromadzących wędkarzy zainteresowanych różnymi technikami połowu, zebrano dane dotyczące m.in. wieku czy miejsca zamieszkania, ale też intensywności uprawiania połowów, preferowanych metod, gatunków i rodzajów łowisk, które powiązano z rodzajem krajobrazu, preferencjami w zakresie roślinności, obiektów antropogenicznych charakterystycznych okolic dla zbiorników wodnych oraz elementów krajobrazu mających bezpośredni związek z jakością środowiska wodnego jako miejsca życia organizmów.

Dofinansowano ze środków Ministra Nauki w ramach Programu „Regionalna inicjatywa doskonałości”. Umowa nr RID/SP/0010/2024/1

Wieś pod presją, czyli turysta w krajobrazie rolniczym

The Village under Pressure – The Tourist in the Agricultural Landscape

dr Eliza Grabowska

Instytut Technologiczno-Przyrodniczy – Państwowy Instytut Badawczy, Oddział w Szczecinie,
e-mail: e.grabowska@itp.edu.pl

Wieś to nie tylko pola, krowy i zapach świeżo skoszonej trawy – to coraz częściej także ulubione miejsce wypoczynku dla turystów poszukujących spokoju i bliskiego kontaktu z naturą. Kiedy jednak w sezonie rolniczym na wiejskie drogi wjeżdża więcej samochodów osobowych niż traktorów, a na łąkach i polach zamiast ptaków pojawiają się sielskie nimfy i „rzepiary”, krajobraz wiejski zaczyna zmieniać swój charakter.

Turystyka wiejska to prawdziwa karuzela z atrakcjami – z jednej strony daje rolnikom szansę na dodatkowy zarobek i pokazanie, że wieś to nie tylko ciężka praca, ale też miejsce pełne kultury, tradycji i znakomitego jedzenia. Z drugiej strony – trudno czasem pogodzić codzienną pracę i obowiązki w gospodarstwie z gwarem turystów i ich niecodziennymi pomysłami na „poznawanie wsi”.

Celem wystąpienia będzie ukazanie, jak rolnicy radzą sobie z tym „turystycznym najazdem”. Często z uśmiechem – i z przymrużeniem oka – opowiadają, jak czasem trzeba tłumaczyć „przyjezdnym”, że pole to nie parking, a krowa to nie atrakcja turystyczna. Bywa, że goście pytają o „mleko prosto od krowy – na wynos”, albo chcą koniecznie zrobić sobie zdjęcie z gęsią, która akurat nie ma na to ochoty. **Niemniej jednak, turystyka daje szansę na rozwój, nowe znajomości i zachowanie lokalnych tradycji** – pod warunkiem, że wszyscy pamiętają o szacunku do przyrody i siebie nawzajem.

Podsumowując: obecność turystów na wsi przypomina trochę imprezę w remizie: miło, że przyszli znajomi i goście, ale trzeba pilnować porządku, żeby zabawa trwała długo i wszyscy byli zadowoleni. A najważniejsze jest to, by wieś pozostała miejscem przyjaznym zarówno dla mieszkańców, jak i odwiedzających – wtedy każdy wyjedzie z niej z uśmiechem i dobrymi wspomnieniami.

Gospodarka cyrkularna na obszarach wiejskich: odpady jako zasoby w rozwoju lokalnym i turystycznym

Circular Economy in Rural Areas: Waste as a Resource for Local and Tourism Development

prof. dr hab. Joanna Kostecka¹, dr Paweł Łuka²,
dr hab. Grzegorz Pączka, prof. UR¹, dr Anna Mazur-Pączka¹,
mgr inż. Renata Szura¹, dr hab. Mariola Garczyńska, prof. UR¹

¹Katedra Podstaw Rolnictwa i Gospodarki Odpadami, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: jkostecka@ur.edu.pl, gpaczka@ur.edu.pl, annamazur@ur.edu.pl

²Katedra Ekonomiki i Zarządzania, Wydział Ekonomii i Finansów, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: pluka@ur.edu.pl

Studia nad problematyką zrównoważonego i trwałego rozwoju pozwalają stwierdzić, że obejmuje on dbałość o poprawę ekonomicznych i społecznych warunków życia mieszkańców przy jednoczesnym zapewnieniu trwałości walorów przyrodniczych miejsca, w którym żyją. To trudne zadanie dotyczy także rezydentów obszarów wiejskich. Rozwój tych regionów należy planować ostrożnie, aby zachować (a także odtwarzać) zestaw ich walorów przyrodniczo-przestrzennych. Celem wprowadzanych zmian powinno być wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich z podkreśleniem roli rolników zarówno jako producentów żywności, jak i strażników różnorodności biologicznej wspomnianych obszarów.

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich obejmuje między innymi modernizację rolnictwa, zmiany w strukturze agrarnej, tworzenie miejsc pracy poza rolnictwem oraz rozbudzanie lokalnych inicjatyw gospodarczych. W przypadku regionów Polski Wschodniej, dzięki zachowaniu tam atrakcyjnych zasobów przyrody i krajobrazu oraz tego, że regiony te nadal należą do najczystszych ekologicznie – obok rolnictwa, branżą predysponowaną do rozwoju, może być agroturystyka i ekoturystyka a ich składnikiem poszerzenie oferty o dotychczas nieeksploatowane walory.

W opracowaniu wskazano istotne elementy gospodarki odpadami, dającej szansę na tworzenie gospodarki cyrkularnej i zrównoważonego rozwoju z naciskiem na system gospodarowania odpadami organicznymi. Podkreślono znaczenie prawidłowego zamykania cyklu odpadów organicznych dla tworzenia wielokierunkowego rozwoju obszarów wiejskich, w tym wzmocnienia oferty agroturystycznej i ekoturystycznej. Studia nad zagadnieniem prowadzono analizując materiały źródłowe i podsumowując wieloletnie badania własne. Uwypuklono także wagę zmiany świadomości i sposobu myślenia mieszkańców wsi w celu odpowiedniego wykorzystywania zasobów, przechodząc z tradycyjnego podejścia linearnego na cyrkularny, który jest niewątpliwie bardziej wydajny i efektywny pod kątem wpływu na wyniki gospodarowania, a także krajobraz gospodarstwa i okolicznej przestrzeni.

Krajobraz przyrodniczy i kulturowy w województwie podkarpackim jako podstawa rozwoju turystyki

Natural and Cultural Landscape in the Podkarpackie Province as a Basis for Tourism Development

dr Krzysztof Szpara¹, dr Beata Gierczak-Korzeniowska²

¹Katedra Geografii Regionalnej i Turyzmu, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, e-mail: krzysztof.szpara@mail.umcs.pl

²Katedra Ekonomiki i Zarządzania, Wydział Ekonomii i Finansów, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: bgierczak@ur.edu.pl

Województwo podkarpackie to jeden z najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym regionów Polski. Wpływ na to mają m.in. różnorodność jednostek fizycznogeograficznych, charakterystyczna dla pogranicza wielokulturowość oraz interesująca historia regionu. Spośród wielu unikatowych walorów przyrodniczych i kulturowych na tym terenie można zwrócić uwagę m.in. na cenne formacje roślinne (np. połoniny) i rzadkie gatunki zwierząt (np. wilki, rysie, żubry, węże eskulapa). Powołano na tym terenie m.in. Bieszczadzki Park Narodowy (największy górski park narodowy w Polsce) oraz Magurski Park Narodowy, a także Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Karpaty Wschodnie”, obejmujący obszary chronione na terenie Polski, Słowacji i Ukrainy. O bogactwie dziedzictwa kulturowego świadczą liczne zabytki sakralne (np. drewniane kościoły i cerkwie) i świeckie (np. Zespół Zamkowo-Parkowy w Krasiczynie), w tym cenne przykłady architektury militarnej (np. Twierdza Przemyśl) oraz skanseny (np. Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku).

Najcenniejsze walory dziedzictwa kulturowego zostały wpisane na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Jednym z najcenniejszych walorów, również w skali Europy są pozostałości po opuszczonych wsiach Rusinów – tzw. „kraina dolin”. Łączą one w sobie elementy krajobrazu przyrodniczego i kulturowego.

Celem prezentacji jest pokazanie unikatowych walorów przyrodniczych i kulturowych w południowo-wschodniej Polsce oraz ich znaczenia w rozwoju turystyki na tym terenie. Zostaną zaprezentowane m.in. wyniki badań ruchu turystycznego oraz wyniki badań wizerunku turystycznego województwa podkarpackiego. Pokazują one, które walory cieszą się największym zainteresowaniem turystów, oraz jak ten region jest postrzegany przez mieszkańców kraju, a także jakie formy turystyki są najbardziej popularne.

**USŁUGI EKOSYSTEMOWE
W KRAJOBRAZIE WIEJSKIM**

Doświadczenia niekorzystne związane z kulturowymi usługami ekosystemowymi

Negative Experiences Related to Cultural Ecosystem Services

dr Agnieszka Nowak-Olejniki, Kacper Skotnicki

Pracownia Geografii Fizycznej, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Wydział Geografii i Geologii,
Uniwersytet Jagielloński, e-mail: ag.nowak@uj.edu.pl; kacper.skotnicki@student.uj.edu.pl

Obszary wiejskie Małopolski, zwłaszcza atrakcyjne krajobrazowo tereny górskie, wyżynne i leśne, często pełnią rolę turystyczną i rekreacyjną. Z jednej strony dostarczają one szereg korzyści związanych z kulturowymi usługami ekosystemowymi, takich jak wartości estetyczne, relaks, regeneracja czy umacnianie więzi społecznych. Z drugiej strony są one miejscem narastających napięć – zarówno pomiędzy samymi turystami, jak i między turystami a innymi użytkownikami tych przestrzeni.

Celem niniejszego referatu jest ukazanie doświadczeń niekorzystnych związanych z czerpaniem kulturowych usług ekosystemowych. Badanie polegało na przeprowadzeniu 40 wywiadów z odwiedzającymi cztery obszary Małopolski: dwa obszary górskie (Pieniny i Beskid Niski) oraz dwa podmiejskie (Puszcza Niepołomska i Dolinki Krakowskie). Badanie stanowi część szerszego projektu dotyczącego czynników wpływających na dostarczanie kulturowych usług ekosystemowych.

Respondenci najczęściej wskazywali, że ich negatywne doświadczenia wynikają z obecności innych turystów w krajobrazie – m.in. z powodu tłoku, hałasu, śmiecenia czy nieodpowiedzialnych zachowań pod wpływem alkoholu. Wskazywano także na napięcia związane z zachowaniami mieszkańców np. spalanie odpadów czy zrzucanie ścieków. Istotne źródła doświadczeń niekorzystnych związane były też ze sposobami użytkowania ziemi np. prowadzeniem gospodarki leśnej (masowe wycinki, rozjeżdżanie dróg), zbyt rozbudowanej infrastruktury turystycznej, która eliminuje poczucie „dzikości”, lub przeciwnie – jej braku. Kwestie te najczęściej powodowały złość lub smutek wśród odwiedzających. Uczestnicy badania zgłaszali także niepokój związany z obecnością dzikich zwierząt, a także irytację wywołaną przez owady, głównie komary.

Zrozumienie źródeł niekorzystnych doświadczeń ma kluczowe znaczenie dla zrównoważonego zarządzania obszarami wiejskimi, aby zachować równowagę między funkcją rolniczą, ochroną przyrody, potrzebami lokalnych społeczności i oczekiwaniami odwiedzających.

Badania były wspierane przez Narodowe Centrum Nauki (nr 2021/41/B/HS4/00648).

Ekspozycja rodzin pszczelich na pozostałości środków ochrony roślin stosowanych w sadzie jabłoniowym

Exposure of Honey Bee Colonies to Residues of Plant Protection Products Used in an Apple Orchard

dr hab. Bartosz Piechowicz, prof. UR¹, mgr Karolina Wójcik²,
mgr Damian Nowicki², mgr Iwona Piechowicz³, mgr inż. Marcin Pieniążek⁴

¹Wydział Biologii, Ochrony Przyrody i Zrównoważonego Rozwoju, Uniwersytet Rzeszowski,

e-mail: bpiechowicz@ur.edu.pl

²Wydział Biotechnologii, Collegium Medicum, Uniwersytet Rzeszowski

³Badacz niezależny

⁴Katedra Gleboznawstwa, Chemii Środowiska i Hydrologii, Instytut Nauk Rolniczych, Ochrony i Kształtowania Środowiska, Wydział Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: mpieniazek@ur.edu.pl

Pszczoła miodna to gatunek najczęściej zapyłający monokultury rolnicze na całym świecie. Ta usługa ekosystemowa wiąże się z ekspozycją polinatorów na kontakt z agrochemikaliami stosowanymi do zwalczania chwastów oraz pasożytów i patogenów upraw. Ponieważ pszczoła miodna to gatunek społeczny, narażenie grupy zbieraczek na środki ochrony roślin jest często związane z ekspozycją na te preparaty całej rodziny pszczelej. Celem badań była analiza poziomu przyniesionych przez zbieraczki do uli trzech substancji aktywnych: pirimetanilu, kaptanu i cyprodynilu stosowanych do ochrony sadu jabłoniowego przed patogennymi grzybami.

Badania realizowano w komercyjnym sadzie jabłoniowym ulokowanym miejscowości Józefów nad Wisłą (woj. Lubelskie). Próbki do badań pobierano pięciokrotnie w kilkudniowych odstępach czasu w okresie 18-31 maja 2021 roku. Pozostałości pirymetanilu, kaptanu i cyprodynilu zastosowanych odpowiednio w formie preparatów Pyrus 400 SC, Kaptan 80 WG i Chorus 50 WG analizowano w próbkach pszczoł, czerwiu, wosku, pyłku i miodu pochodzących z uli ulokowanych na terenie sadu. Ekstrakcję pozostałości substancji aktywnych przeprowadzono metodą wielopozostałościową QuEChERS, a ich poziom oznaczono za pomocą chromatografu gazowego wyposażonego w detektor μ ECD.

Uzyskane wyniki wskazują, że każda z analizowanych substancji aktywnych została znaleziona w środowisku ula. Obecność pirymetanilu wykazano w próbkach czerwiu i wosku (odpowiednio do 0,169 i 6,176 mg/kg), kaptanu - w pszczołach, czerwiu, wosku, pyłku i miodzie (odpowiednio do 0,163, 0,164, 1,289, 2,294 i 2,304 mg/kg) a cyprodynilu w pszczołach, czerwiu i miodzie (odpowiednio do 3,167, 5,075 i 6,366 mg/kg). Chociaż w przypadku pszczoł pozostałości stanowią <1% wyznaczonego LD₅₀ dla każdej z substancji aktywnych, to możemy zakładać, że obecność wszystkich badanych pestycydów w środowisku ula może powodować występowanie niebezpiecznego i trudnego do przewidzenia w skutkach efektu koktajlu pestycydów.

Program Regionalna Inicjatywa Doskonałości
Plan *Doskonałe Podkarpacie* - kompleksowe badania środowiska w Uniwersytecie Rzeszowskim
na rzecz regionu

Dofinansowano ze środków Ministra Nauki w ramach Programu „Regionalna inicjatywa doskonałości”.
Umowa nr RID/SP/0010/2024/1

- ***Doskonałe Podkarpacie* jest projektem interdyscyplinarnym, w którym zaproponowano kompleksowe podejście do oceny środowiska i jego zasobów w kontekście usług ekosystemowych pod kątem turystyki zrównoważonej oraz zdrowotnej.**
- **Realizowane badania pozwolą zidentyfikować walory środowiska przyrodniczego regionu, często niedostrzegane lub niedoceniane, które mogą wyróżnić Podkarpacie i umocnić jego tożsamość, jednocześnie kształtując turystykę zrównoważoną jako rozpoznawalny dla regionu produkt.**
- **Wzbogacenie uczelni w wysokospecjalistyczną aparaturę poszerzy ofertę usług badawczych, szczególnie w zakresie monitoringu jakości środowiska i umożliwi podjęcie nowych projektów badawczo -rozwojowych.**

